O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY ...

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ | Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2002-yil, 9-avgust • № 33 (3666)

1991-2002

Яқинда Президентимиз жаҳоннинг энг йирик саноат, қурилиш, янги технология, спорт ва ҳатто санъатда ҳам етакчиликни эгаллаб, дунёни лол қолдираётган Японияга бориб келдилар. Саноқлигина кичкина оролларда яшаётган бу бир юз эллик миллионли халқ ўзининг илмий иқтидори, истеъдоди ва аҳиллиги билан дунё афкор оммасини қойил қолдираётир. Президентимиз Японияда давлат арбоблари, саноат соҳасининг "кит"лари, улкан олимлар, инженерлар ва ҳатто санъаткорлар билан ўта илиқ, самимий, беғубор суҳбатлар қурдилар.

Алмисоқдан қолган эски гап. Манманлик. Буни биздан 500 йил аввал Шекспир ёзган. Бири-бирига тенг бўлмаган иккита оила ўртасидаги конфликтнинг янги варианти: Германия Вермахтини тиз чўктирган халқнинг офицер ва аскари келиб-келиб оёқ ости бўлиб турган япон хотин-қизларининг ишқий ўйинларига тушиб қоладими? Бу — бир томондан. Иккинчидан, Америка Перл-Харбор портини яксон қилган япон адмиралининг қизлари битта ўрис ва аскарга ошиқ бўлиб қоладими? Менинг бундай қизим йўқ. Мен бу "чулчут"га ошиқ бўлган қизимнинг кўзларини ўйиб ташлайман!

Одил ЁҚУБОВ, Ўзбекистон халқ ёзувчиси

КЕРЕМЕТ!

Мен "улкан" Японияда бўлган эмасман ва бўлмаганимдан жуда афсус қиламан. Лекин мен кўп йиллар олдин Япониянинг айрим шаҳарларида ва айрим оролларда бўлиб, бу халқнинг тадбиркорлиги, ишчанлиги, уддабуронлиги ва ҳатто мурувватлари ҳамда самимиятига гувоҳ бўлганман. Куни кеча мен Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг Японияга қилган сафарлари ҳақидаги кўрсатувларни томоша қилиб ўтириб, бундан салкам олтмиш йил муқаддам гўё кўрган жойларни қайта кўргандек, ҳатто таниш одамларни қайта кўргандек бўлдим.

Ўшанда, яъни бундан 55 йил муқаддам собиқ совет-япон урушида иштирок этганимда бу ерларда салкам олти йил қолиб кетган эдим. Ўшанда мени бир нарса ниҳоятда ҳайратга солган эди. У ҳам бўлса, японларнинг меҳнатсеварлиги, озодалиги ва самимияти. Гарчи биз, яъни собиқ совет аскарлари уларга душман бўлсак-да, бу душманлик қандайдир нари-бериси уч-тўрт ойдаёқ орадан кўтарилиб, бизлар ўзаро яқинлашиб ҳам кетган эдик. Бизнинг 39-армиямиз япон армиясининг энг катта қўмондонлиги жойлашган Порт-Артур шаҳридаги ўринни эгаллаган эди. Аслида бу шаҳарни 1890 йиллар, XIX асрнинг охирги ўн йиллигида руслар Манжурияни босиб олган пайтда қура бошлаган. Лекин сал ўтмай, аниқроғи, 1905 йили япон армияси рус армияси ва флотига қақшатқич зарба бериб, бу ерларни эгаллаб олган эди.

Порт-Артур Хитойнинг Далний деган катта портнинг шундоқ ёнбошида жойлашган. Лекин улар орасидаги фарқ осмон билан ерча. Порт-Артур бамисоли гўзал бир арчазор орасига яширинган япон қизларидай ажойиб маскан. Ҳар бир уй, ҳар бир коттеж ям-яшил арчалар орасига бекинган. Ҳатто уйдан уйга ўтадиган хиёбонларнинг икки томонида арчалар саф тортган. Бир оила учун мўлжаллаб қурилган ҳар бир ҳовли миттигина гулзор. Ҳаммаёқ саранжом-саришта, на ҳовлилардан, на кўчалардан ғижимлаб ташланган қоғоз ёки чекиб тугатилмаган папирос қолдиғи у ёқда турсин, ҳатто битта чўп ҳам топа олмайсиз. Порт-Артурнинг ёнгинасидаги Далний шаҳрида эса батамом тескари манзара эди ўшанда...

Бизга, яъни полк штаб командири билан тасодифан унга ёрдамчи бўлиб қолган каминаи камтаринга ўша чиройли арчазор орасидаги гўзал коттежлардан биттаси ажратилган эди. Бу коттеж аслида Перл-Харбор порти қаҳрамонларидан бўлган машҳур япон адмиралиники эди. Бу адмиралнинг иккита гўзал қизи бор эди. Катта қизи япон императори комикадзесининг хотини бўлган. Бу комикадзе одат бўйича ўз самолёти билан катта Америка кемасига тикка ҳужум қилиб, ўзини ҳам, кемани ҳам портлатиб юборган...

Хуллас, ўша пайтда Москвадан қатъий буйруқ келган эди: на бирорта офицер, на бирорта аскар япон аёллари билан мулоқотда бўлиши мумкин эмас, кимки мулоқотта кирса қаттиқ жазо олади. Боз устига, қаҳри қаттиқ мағрур адмирал ҳам деразанинг олдида қизларининг ҳар бир қадамини кузатиб ўтирарди. Шундай бир вазиятда бу қизлар билан танишиш ёки улар билан яқинроқ муносабатда бўлишни тасаввур этиб бўладими?! Лекин бири-биридан гўзал иккита гул бир кунда юз марта олдингиздан ўтиб турса, баъзан нималаргадир шама қилиб ёқимтойгина жилмайиб қўйса, унда энди кучга тўлган шўрлик офицер билан аскар нима қилсин?! Бахтимизга имкон борича япон тилини ўрганиш топшириғи ҳам берилганди. Танишиш учун, ҳазил-ҳузул учун бундан бошқа қулай имконият бўлиши мумкинми?! Йўқ, мумкин эмас. Лекин бу машмашани аввал мағрур адмирал сезиб қолади ва бу унинг, яъни олий даражали япон адмиралининг ҳамиятига тегади. Энг қизиғи, бу арзимаган воқеа — "совет офицери ва совет аскари ўз ғуруриини ерга уриб, япон хотин-қизлари билан алоқа боғлабди", деган "даҳшатли" гап зум ўтмай Москвага бориб етади. Дарҳол у ёқдан "шифровка" — махфий телеграмма етиб келади: офицернинг майор унвони бекор қилинсин ва аскар сифатида бирорта ротага юборилсин! Оддий аскар эса ҳозирги жойидан минг километр наридаги ротага олиб бориб ташлансин! Отдан тушса ҳам эгардан тушмаган адмирал ва унинг қизларининг Японияга жўнатиб юборилиши тезлаштирилсин!

Қаранг, ҳаёт конфликтлари, зиддиятлари қанча — минг йиллар ўтгандан кейин ҳам такрорланар экан!

Кўп йиллар ўтгандан кейин мен мана шу вазиятни "Қайдасан, Морико?" номли ҳикоямда тасвирлаган эдим. Президентимиз билан Японияга борган бир кишининг тасодифан шу ҳикояга кўзи тушиб қолибди ва бу ҳикоя жуда кинобоп нарса экан-ку, дебди. Бу гап эса бизнинг машҳур бир режиссёримизнинг қулоғига бориб етибди. Режиссёр менга телефон қилди ва шу ишга киришсам, деб турибман, деди. Албатта, бу гап билан ҳикоя кино бўлиб қолмайди. Мен бу ишга ҳакамлик қила олмайман.

Зотан, мен бу ҳикояни эслашимга эса Президентимизнинг Японияга қилган сафари сабаб бўлди. Мен бу сафар ҳақидаги телекўрсатувларни қайта-қайта томоша қилар эканман, ўз бошимдан кечган, охири вой бўлиб тугаган ўша воқеалар кўз ўнгимдан қайта-қайта ўтди.

Юқорида айтганимдек, мен бу халққа илгари ҳам қойил эдим. Телевидиние шундай катта куч эканки, мен урушдан кейинги ярим аср давомида япон халқининг амалга оширган ишларини кўриб, айниқса, фан, спорт, қурилиш борасидаги ишларни кўриб, лол бўлиб қолдим. Ҳақиқатан, телевидение-матбуотнинг тўртинчи ҳокимият деб аталиши бежиз эмас экан. Ахир, инсоф билан айтганда, бизда ҳам шу ўн бир йилда бутун дунёга кўз-кўз қилиб мақтанишга арзигулик қанчадан-қанча ишлар бўлди-ку!

Мен Марказий Осиё халқлари маданият ассамблеясининг вице-президенти сифатида қўшни мамлакатларда бўламан. Шубҳасиз, уларда ҳам катта ишлар бўлаяпти. Лекин қўшни мамлакатларда бўлаётган улкан ишларни сира камситмаган ҳолда, қўлимни кўксимга қўйиб айта оламанки, бизнинг республикамизда амалга оширилган ва оширилаётган ишлар миқёси жиҳатидан ҳам, сифати жиҳатидан ҳам тамом бошқача.

Бир куни қизиқ бир иш бўлиб қолди. Телефон жиринглади: "Адил, мен Тошкентга кетаяпман. Лекин бир ўзим эмас. Ёнимда яна иккита улкан қозоқ олими бор. Бориб қолсак, ўзинг кутиб ола биласанми ёки элчимизга мурожаат қилайликми?" Мен: келавер, бир нарса қилармиз, дедим. Улар эртасига самолётда келишди. Биз уларни яхши бир меҳмонхонага жойлаштирдик, меҳмон қилдик. Меҳмондорчиликдан кейин энди нима қиламиз, бир-икки соат дам оласизларми, деб сўрадим. Улар: "Йўқ, биз Тошкент тўғрисида жуда кўп қизиқ ҳангомалар эшитиб келаяпмиз, шу мақтовли шаҳрингни бир кўрсат", дейишди. Биз шаҳар айланишга чиқдик. Шунда яна бир қизиқ "ангеме" юз берди. Қозоқ дўстлар Президент саройини (Оқсарой), шаҳар ҳокимиятининг янги биносини, "Интерконтинентал" меҳмонхонасини, Бизнес комплекси ва "Хотира майдони"ни, хоҳ инонинг, хоҳ инонманг, ҳурматли газетхон, уч мартадан айланиб, қайта-қайта кўришди. Ҳар айланишганида бир-бир: "Керемет! Керемет!" деб қўйишарди ўзларича.

Мен илгари ёзган бир очеркимда Қамчиқ довонидаги тунеллар қурилишининг сўнгги дақиқалари ҳақида ҳикоя қилган эдим. Атроф қорли чўққилар. Тун. Юзлаб прожекторлар қурилишнинг энг сўнгги ва энг мураккаб дақиқаларини суратга олишяпти. Машина дегани тоғлар орасига сиғмай кетган. Тоғ оралиғи кундузгидай ёп-ёруғ. Шунда қозоқ дўстларим: "Керемет! Керемет!" деган бўлсалар, менинг кўнглимда "Офарин! Офарин!" деган сўзлар қайта-қайта кечди.

Ёзувчи ўз асари ҳақида сира-сира гапирмаслиги керак. Мен бу ўринда тўғри келиб қолгани учунгина гапирдим. Мен ҳикоямда сўзланган воқеадан кўра бепоён мамлакатимиз шаҳарларида, саҳро-ю қумликларида, осмонўпар тоғлари бағрида бўлаётган "Керемет!" ишлар тўғрисида кўпроқ ҳикоя қилишимизни истардим. Шу телекўрсатув сабаб, мен адашиб ёзувчи бўлиб қолганимдан афсусландим. Балки телевидениечи бўлганимда камтарин ижодимда кўпроқ нарсани қамраб олган бўлармидим..

А.ОТАБОЕВ ёзиб олди

* Керемет — офарин дегани

Шеърий лаҳза

МАНГУ БАҲОР

Тушларимга кирар бир чаман,
Яшнар унда фасли муҳаббат.
Шу чаманда мен ҳам етаман
Суйганимнинг васлига, албат.

Тушларимга кирар бир гўша —
Бахтга тўла сирли бир олам.
Бахтим менга тутади бўса,
Ёноғидан ўпаман мен ҳам.

Тушларимга кирар бир уфқ,
Орзум бўлиб имлайди мени.
Инъомини қўлимга тутиб,
Пойим узра қўяр бошини.

Кўзларимни очаман: баҳор,
Минг бир рангда яшнар товланиб.
Шу баҳорда чулғаниб ётар,
Менинг она Ўзбекистоним!

Машраб БОБОЕВ

31 АВГУСТ — ҚАТАҒОН ҚУРБОНЛАРИНИ ЁД ЭТИШ КУНИ

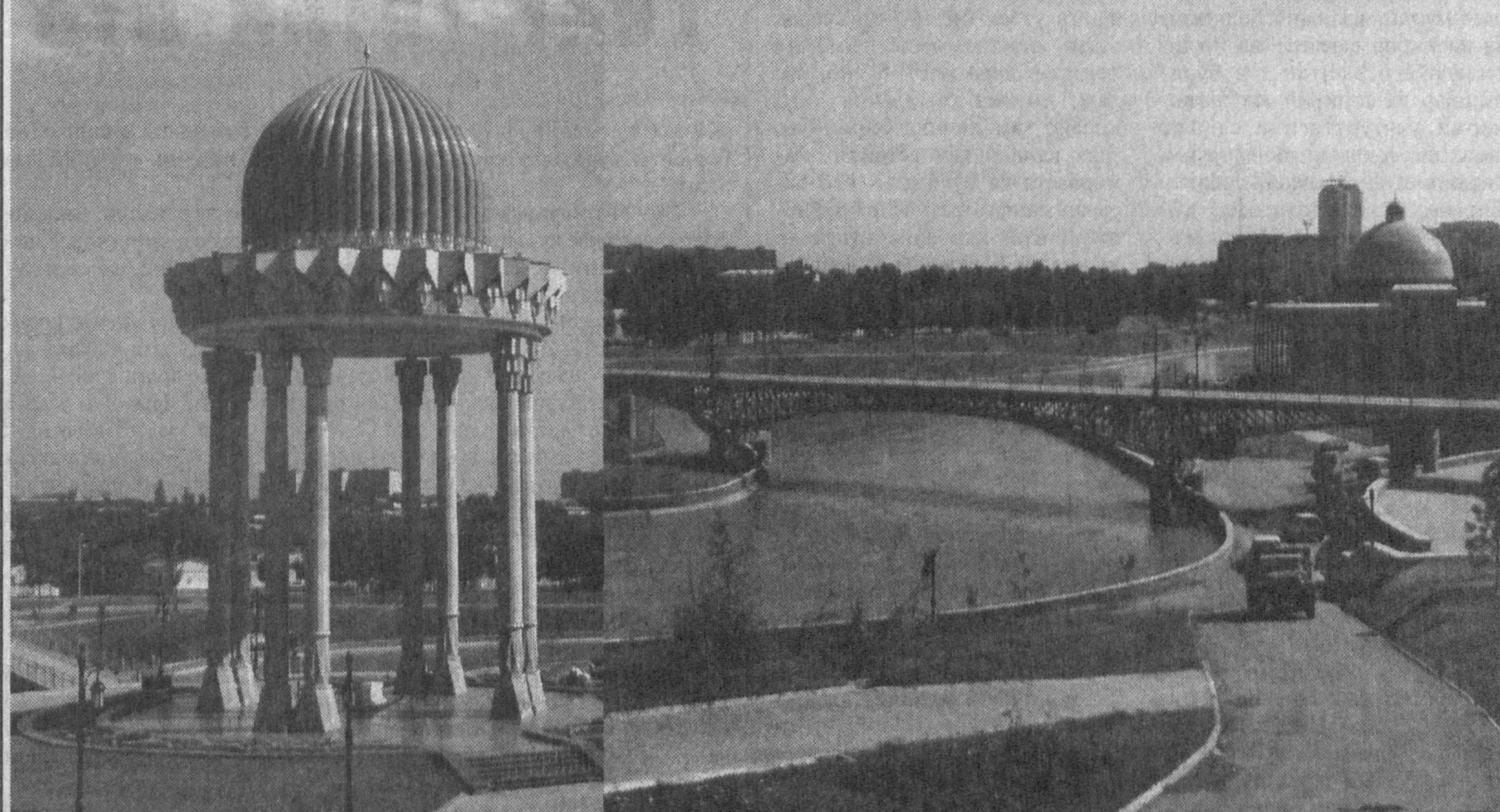

ҚИЗҒИН ТАРАДДУД

Бугун юртимиз улуғ байрам шукуҳи билан яшамоқда. Мамлакатимизнинг барча гўшаларида истиқлолимизнинг ўн бир йиллигига қизғин тайёргарлик бормоқда. Байрамни меҳнат зафарлари билан кутиб олиш, айём арафасида янги қурилган иншоотлар — кўприклар, йўллар, ўқув масканлари, турар-жой биноларини фойдаланишга топшириш яхши анъанага айланган. Ушбу қутлуғ анъана бу йил ҳам давом этаётир. Буни биргина пойтахтимиз мисолида ҳам кўриш мумкин. Тошкентнинг ички ҳалқа йўли қурилиши жадал суръатларда давом этмоқда. Шунингдек, туманларда, маҳалла ва гузарларда ўнлаб замонавий бинолар, кутубхоналар, чойхоналар, маданият масканлари тантанали очилиб, юртдошларимиз ихтиёрига топширилади.

Истиқлолимизнинг ўн бир йиллигига бағишланган асосий тантаналар мамлакатимизнинг бош майдони — Мустақиллик майдонида бўлиб ўтади. Шу кунларда байрам дастурини тайёрлаш ишлари қизғин. "Халқлар дўстлиги" саройида таниқли санъаткорлар, етакчи мутахассислар иштирокида вилоятлар вакиллари тайёрлаб келган дастурлар кўриб чиқилди. Маълумки, ҳар бир вилоят ўзига хос урф-одат, анъанага эга. Сурхондарё фольклори Бухоро ёки Самарқанд фольклорига ўхшамайди. Фарғона лапарларини, Хоразмнинг шўх куй-қўшиқларини бошқа воҳаларда учратмайсиз. Шундай экан, байрам дастурида ҳам ўша ўзига хослик акс этиши зарур. Буни дастурни назардан ўтказган барча мутахассислар бир овоздан таъкидладилар.

"Туркистон" саройида эса эстрада хонандаларининг байрам дастурлари намойиши бўлди. Республикамизнинг ёш ва таниқли эстрада хонандаларининг чиқишларига байрамни ўтказиш Республика ишчи гуруҳи аъзолари — таниқли санъаткорлар Фаррух Зокиров, Юлдуз Усмонова, Насиба Абдуллаева, Дилором Омонуллаева ва бошқа мутахассислар ўз муносабатларини билдириб, байрам томошасини янада мукаммаллаштиришга оид таклиф ҳамда мулоҳазаларини баён этдилар. Айни кунларда эса байрам томошасини қиёмига етказиш ишлари Мустақиллик майдонида олиб борилмоқда. Режиссёрлар, саҳна усталари, барча ижодкорларнинг асосий диққат-эътибори байрам дастурини янада файзли ва бетакрор қилиб таёрлашга қаратилган.

МАДАНИЙ ҲАЁТ

О.Хўжаев номидаги Сирдарё вилоят театрида турк ёзувчиси Азиз Несиннинг "Тарослик ёвуз" асари томошабинлар ҳукмига ҳавола қилинди. Асарга Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Валижон Умаров режиссёрлик қилган. Рақсларни Марина Раҳматуллаева саҳналаштирган. Ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Адҳам Юсуфалиев, Ақида Ҳайитова, Озода Абдуллаева ва бошқалар ижро этишмоқда.

* * *

Сурхондарё вилоят мусиқали драма театрида М. Бобоевнинг "Ўлим ҳалқаси" спектаклининг тақдимоти бўлиб ўтди. Саҳналаштирувчи режиссёр Турғунпўлат Йўлдошев. Асардаги асосий ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Р.Бобобалиев, А.Номозов ҳамда актёрлар Ҳ.Орипов, Г.Равшанова ижро этмоқдалар. Асар икки йил аввал Сариосиё ва Узун туманларининг тоғ қишлоқларида бўлиб ўтган воқеалари ҳақида ҳикоя қилади.

МАЪРИФАТ ХАЗИНАСИ

Муносабат

"Республикада китоб савдоси тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" Вазирлар Маҳкамасининг куни кеча эълон қилинган қарорини ўқиб, ниҳоятда мамнун бўлдим. Негаки, ҳар қандай миллатнинг маданий тараққиёти, аввало, унинг маънавияти ва маърифати билан белгиланади. Маънавият ва маърифатни эса асло китобсиз тасаввур этиб бўлмайди.

Кейинги йилларда юртимизда ўнлаб супермаркетлар, йирик савдо мажмуалари қурилиб, ишга туширилди, бир-биридан гўзал бозорлар қад ростлади. Уларнинг гавжумлигидан, турфа буюмларга, неъматларга сероблигидан кўзимиз қувонади-ю, ҳар кўчада қўзиқориндай кўпайган чиройли дўконларнинг катта-катта китоб дўконларимизни "ютиб юборгани"дан ташвишланиб қўярдик. Ҳатто китоб дўконларини хусусийлаштириб олган валломатлар ҳам китоб савдосини кўздан пана жойларга қисиб қўйишган эди. Бундан, албатта, дўкондорларнинг савдоси жонланиб, сармояси ошганидан ошарди-ю, бироқ маънавиятимиз ва маърифатимиз зиён кўрарди. Тўғри-да, шаҳар ва қишлоқларда, туман марказларида, китоб дўконлари бўлмагач, турфа китобларнинг харидорлари камайиб кетади-да. Шу боисдан шаҳарларда ҳам, қишлоқларимизда ҳам китоб савдоси ёмон аҳволга тушиб, халқимизнинг китобхонлик савиясига заҳа ета бошлаган эди. Мактаб дарсликлари-ку қўлдан қўлга ўтиб сотилиши натижасида нархи осмонга чиқиб кетган эди. Ҳолбуки, нашриётлар ўз китобини бирор воситачисиз тўғридан-тўғри дўконларга чиқариб сотса, унинг нархига нарх қўшилмаслиги ҳаммага аён. Ота-оналар, мактаб маъмуриятлари китобларни сотиб олиш ва етказиб бериш тўғрисида турли воситачилар билан иш битирмай, дўконларнинг ўзидан олса, китобларнинг баҳоси бу қадар қимматлашиб кетмаган бўларди. Нархи арзон китоб эса дўконларда ҳам, нашриётларнинг омборларида ҳам туриб қолмайди. Шу маънода Вазирлар Маҳкамаси қароридаги: **"Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, шаҳарлар, туманлар ҳокимликлари, "Ўзкитобсавдо" давлат-акциядорлик компанияси, Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги бир ой муддатда шаҳарлар ва туманларда қўшимча равишда очиладиган янги китоб дўконлари жойлаштирилишини белгиласинлар ва уларни китоб маҳсулотларини сақлаш ва сотиш учун яроқли бўлган бинолар билан таъминлаш масаласини ҳал этсинлар"**, дейилган банд бу борада тўпланиб қолган муаммоларни тезда ҳал этиш имконини беришига ишонаман.

Қарорнинг саккизинчи бандида илгари хусусийлаштирилган китоб дўконлари томонидан савдо ихтисоси сақлаб қолиниши тўғрисида тузилган шартнома шартларига қандай риоя этилаётганини хатловдан ўтказиш кўзда тутилгани ҳам айни муддао бўлибди. Зеро, бу борада мулкка эгалик ҳуқуқининг қўпол равишда бузилиш ҳоллари учраб турибди.

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати" саҳифаларида китобхонлик маданияти, китоб танлаш савияси хусусида кўплаб мақолалар бериб борилаётир. Айниқса, ҳурматли устозимиз Озод Шарафиддиновнинг китобхонлик маданияти ҳақида куюниб ёзганлари ҳамон кўпчиликнинг ёдида. Шуни айтиш кераки, халқимизнинг китобхонлик маданияти билан китоб савдоси ўртасида муайян даражада боғлиқлик бор. Китоб савдоси яхши йўлга қўйилган жойда китобхонлик маданияти ва савияси ҳам юқори бўлиши шубҳасиз. Қарорда айтилганидек, "Ўзкитобсавдо" давлат-акциядорлик компанияси ҳамда бу ишга бевосита мутасадди бўлган ташкилотлар аҳоли, айниқса ёшлар орасида миллий ва жаҳон адабиётининг энг яхши намуналарини кенг тарғиб қилиш, бадиий, ижтимоий-сиёсий ва илмий-маърифий адабиётга бўлган талабни мунтазам ўрганиб, китоб маҳсулотлари мамлакатимиз нашриётлари томонидан чоп этилишини кенгайтириш ҳисобига аҳолининг эҳтиёжларини янада кўпроқ қондириш тадбирларини ишлаб чиқиши зарур. Демоқчимизки, бу хайрли жараён халқимиз, айниқса, ёшларимизнинг китобга бўлган муҳаббатини кучайтирибгина қолмай, китобхонлик маданиятини оширишга ҳам хизмат қилиши шубҳасиз.

М. ЭШМУРОДОВ

ТАРБИЯНИНГ ТАЯНЧИ

Бугуннинг гапи

Таълим-тарбия мамлакат тараққиётини таъминлашда устувор йўналишлардан бири сифатида тан олингани барчага маълум. Ўтказилаётган таълим ислоҳотларининг мақсади жамиятнинг жисмоний, интеллектуал ва маънавий камол топишини таъминлашга қодир бўлган очиқ, самарали ривожланиб борувчи узлуксиз таълим тизимини яратишга қаратилган. Президентимиз ўзларининг фармон ва қарорлари билан иқтидорли ёшларимизнинг таълим олишлари учун ҳар томонлама имконият яратиб бераётир. Теран билимли иқтидорли мутахассисларга эга бўлишимиз учун сарфланаётган жуда катта миқдордаги маблағ узоқни кўзлаб қўйилаётган сармоя эканлигини тушунишимиз керак.

Бироқ бу улуғ мақсадларни тушуниб етишнинг ўзи камлик қилади. Касб-кори, жамиятда тутган мавқеидан қатъи назар, ҳар бир ота-она, оиланинг катта ёшдаги аъзоси, маҳалла, хўжалик, туман миқёсидаги масъул кишилар келажак авлод тарбиясини ўзларининг фуқаролик бурчи деб билсаларгина кўзланган мақсадга эришиш имкониятлари ортади.

Келинг, кундалик турмушда доим кузатиб юрганимиз — болаларнинг қандай машғулотлар билан бандлигига бир эътибор қилайлик. Очиғини айтиш керак, кўпчилик ота-оналар ўзининг вазифаси болаларни боқиш, кийинтиришдан иборат, деб билишади. Фарзандларининг яхши инсон бўлиб камол топиши, билимли, салоҳиятли шахслар сифатида улғайишини эса орзу қилишади. Ҳа, орзуга айб йўқ. Бироқ орзунинг ўзи билангина иш битмайди. Айни шу орзунинг ижобатини кўриш ҳар биримиздан узоқ йиллар қунт билан тер тўкишни талаб қилади. Бундай масъулиятдан қочишнинг эса баҳонаси сероб: ишдан қўл тегмайди, вақт етмайди, ҳозирги ёшларга бир гапни уқтириш қийин ва ҳоказо.

Яқинда бир танишим нолиб қолди: "Мана шу кабелли телевидениени олдим— балога қолдим. Болаларни дастурхон бошига йиғиб бўлмай қолди. Кўзларини телевизорга осиб олишган, қулоқларига гап кирмайди. Қани, ажратиб олинг, энди, уларни бу "сеҳрли қути"дан". Ҳасратидан чанг чиқаётган бу танишим зиёлинамо киши, фарзандлари китоб ўқишини, пухтароқ билим эгаллашини хоҳлайди. Бироқ болалари тобора унинг хоҳиш-иродасидан четлашиб кетаётганидан ёзғириб гапиради. Бундай аҳвол битта-иккита оилагагина хос бўлганда, бу ҳақда гапириб ўтиришга ҳам, эҳтимол, ҳожат қолмасди. Афсуски...

Хўш, бундай аҳволнинг тагида нима ётибди, унинг туб сабаблари қаерда?

Сир эмас, бугун вақтни бекорчи томошалар билан ўтказишнинг йўлиям, йўриғиям ниҳоятда кўп. Жуда бўлмаганда ўша кабелли телевидениенинг ўзи зерикишга ҳечам ҳожат қолдирмайди. Бир кунда ўндан ошиқ филмлар, турли туман томошалар, таъбир жоиз бўлса, вақтни шунақанги емирадики, улардан кейин бирор-бир маънили иш билан шуғулланишга ҳафсала қолмайди. Хаёлни йиғиб олишнинг ўзи душвор. Кун сайин, ойлар давомида болада бу "сеҳру жоду"га одатланиш, ўрганиб қолиш касаллик тусини олади. Энг аянчлиси, боланинг мияси юзаки, олди-қочди томошалар таъсирида кераксиз, маънисиз лаш-лушлар билан тўлади. Энди унга гап уқтириш қийин бўлади.

Ҳар қандай соғлом одам миясининг ташқи таъсирларни қабул қилиши билан боғлиқ имкониятлари чекланган, бунинг ҳам ўзига яраша меъёри бор. Бекорчиликдан, вақт ўтказиш баҳонасида кераксиз машғулотларга ўралашиб қолган боланинг онги зарур нарсаларни, дейлик, ҳақиқий санъат асарини кўриб, сабр-тоқат билан бирор-бир яхши китобни ўқиб қабул қилишни хоҳламайди. Фикр юритишга, мулоҳаза қилиб кўришга мажбур қилмайдиган, жўн ва қизиқарли воқеаларга қурилган томоша бола онгини торайтириб, тафаккурини буткул ўтмаслаштириб қўяди. Оқибатда унинг мияси кераксиз нарсалар билан тўлдириб ташланган чордоқдан фарқ қилмай қолади. Энди бу жойга маънили, унинг келажаги учун асқотадиган фикрларни жойлаш машаққатга айланиши тайин.

Мана шундай ҳолат олдимизга бир қанча вазифаларни кўндаланг қилиб қўяди.

Аввало, ҳар бир ота-она фарзандининг кун мобайнида нима билан машғул бўлишидан тўла хабардор бўлиш керак, хусусан, у видеога қатнаяптими, бекорчиликдан санғиб юрибдими, унинг дўстлари ким ёки у қандай китоб, газета журналларни ўқийди, қанақа ахборотларга қизиқади ва ҳоказо. Агар бу борада бола билан ишлашни йўлга қўя олсак, нур устига нур бўлади. Яъни унинг кўрган кинолари, ўқиган газета ва китоблари, эшитаётган ахборотларни биргаликда муҳокама қилиб, зарур ёки нозарурлигини уқтирсак, эътиборни, вақтни қайси жиҳатларга қаратишини маслаҳат берсак — бу кони фойда.

Масалан, боланинг мусиқага ишқибозлиги бугунги кунда беҳад кўпайиб кетган, тутуруқсиз матнларга басталанган, енгил-елпи қўшиқлар домига тушиб қолмаслиги лозим. Оилада доимо миллий қўшиқларни тинглаш одат тусига кирса, ёшлар куй, ғазаллар маънисини тушуниб тинглаш лаёқатига эга бўлса ўткинчи, шовқин-суронлан иборат жўн оҳангларга маҳлиё бўлмайди. Миллий қўшиқлар уларда миллий санъатга, урф-одатларга, ўз Ватани, халқига чуқур меҳр-ҳурмат ҳиссини шакллантиради. Уйда миллий қўшиқ ва куйларнинг янграб туришини шунинг учун ҳам тарбиянинг таянч нуқталаридан бири дейиш мумкин.

Жуманазар ҲАСАНОВ,
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети қошидаги академик ле ций директори

1991-2002

ДАВР БЕРГАН ИМКОНИЯТ

Адабиётимизнинг минг йиллик ва ё юз йиллик эмас, кейинги ўн бир йиллик йўлига ақалли бирровгина назар ташлаш учун ҳам анчагина ўткир кўз керак бўлади. "Алишер Навоий йили", "Амир Темур йили", "Инсон манфаатлари йили", "Оила йили", "Соғлом авлод йили", "Аёллар йили", "Оналар ва болалар йили", "Қарияларни қадрлаш йили" деб аталган, жаҳонни ҳайратга солаётган ўн бир йил мобайнида, умуман, қадимий халқимиз ва навқирон давлатимиз тақдирида рўй бераётган туб бурилишлар ва тарихий юксалишларни уч-тўрттагина саҳифа эмас, салмоқли китобларга ҳам сиғдириш амримаҳол, албатта. Биргина сўз санъатимизда рўй бераётган ўта мураккаб ва серқирра ижодий жараёнларнинг ўзиёқ келгусида "Мустақиллик даври адабиёти" деб аталувчи йирик илмий тадқиқотга асос бўла олади. Бу иш, албатта, қилни қирқ ёра оладиган нуктадон олимларимиз зиммасидаги вазифалардан биридир.

Ижодий ҳисобот маъносида шуни айтмоқчиманки, камина ўтган ўн йил мобайнида танқид, таржима ва публицистика бобидаги изланишлардан вақт орттириб, "Тилсим (Туркистон достони)", "Элчи (Афанди ўлмайдиган бўлди)", "Улус (Форобийнинг дўсти)" ва "Замона зайли" деб номланган асарлар ёздим. Улар бошидан охиригача мустақиллик руҳи билан йўғрилган. Ўзбекистон давлат мустақиллиги каминага мустақиллик руҳида асарлар ёзиш имкониятини, қаҳрамонларимга эса, мустақил фикрлаш имкониятини бердики, бундан хурсанд бўлмаслик ношукурликдир.

Эсимда, ўн икки йил аввал "Фикр ва сўз имконияти" деб аталган адабий-танқидий мақолалар тўпламим "ана чиқди — мана чиқди" бўлиб турган жойида нашр этилмай қолиб кетган эди. Худога шукр, шўро тузуми даврида адабий танқид йўлида насиб қилмаган бу имконият мустақилликнинг ўтган ўн бир йили мобайнида наср бобида рўёбга чиқдики, бу, албатта, давр берган имкониятдир.

Кўнгилда кўп йиллардан буён пишиб етилган фикрни сўзда кўнгилдагидек ёзиш, ўзинг-у ўзгаларнинг кўнгилларига ўтиришадиган шаклда ифодалаш ҳамиша осон бўлмаган. Аллома шоиримиз Ғафур Ғулом бир вақтлар

Виждоним буюрганни
Шу шеърда ёза олсам
Виждондек дуруст бўлур — деб ёзганида унинг тоза виждони қанчалик қийналганини энди тасаввур қилишимиз мумкин! Бугун бизнинг энг улуғ бахтимиз шундаки, бирон қаламкаш бирон жумлани қоғозга тушираётган чоғида унинг виждони қийналмайди. Чунки бизда фикр эркинлиги, сўз эркинлиги бор! Энди не бахтки, бирон-бир миллатга "катта оға" ва ё "кичик ини" дея қўрқув ва нописандлик билан қарашлар барҳам топиб, ҳар бир миллатга — миллат, халққа — халқ, давлатга — давлат деб ҳурмат-эҳтиром билан қараш шаклланмоқда! Бу халқимизнинг миллий давлатчилигини яна-да юксалтириш ва давлат мустақиллигини мустаҳкамлашга ўзбек билан бир сафда, энди оғизда эмас, амалда "тенглар ичра тенг" бўлиб, рус ҳам, инглиз ҳам, япон ҳам, корейс ҳам, бошқа бирон-бир халқ вакили ҳам астойдил камарбаста ва бу ишдан баб-баравар манфаатдор бўлиб турибди! Давлат қанчалик қудратли ва ундаги барқарорлик сиёсати нечоғли устувор бўлса, бу ҳар бир фуқарога ҳам, мамлакатимизга сармоя олиб келиб, қўшма корхона очаётган ҳар бир инглиз, рус, япон, корейс... учун ҳам шунчалик фойдалидир.

Бундай дунёқараш — дунёга бундай очиқ кўз ва холис ният билан беғараз қараш осонгина шаклланмайди, албатта. Чунки биз жуда кўп йиллар мобайнида дунёга душман қидириб, айбдор қидириб, борингки, қилдан қийиқ қидириб қинғир ниятларда нохолис қарашларга, унисини — ўпоқ, бунисини — сўпоққа чиқаришларга ёмон ўрганиб қолган эдик. Ўрганган кўнгиллар, майли, начора, ўртанса ўртанар, лекин энди ҳар бир нияти холис қоракўз ич-ичидан фахрланиб "Мана, мен ўзбекман, ўзбек деб аталувчи қадимий бир халқнинг вакилиман!" деб ўзбекнинг кўзи билан дунёга қарашга ҳақлидир. Ва бу бунёдкор — яратувчи, қўли гул, босган қадами — гулзор, ҳар бир сўзи дурдона ўзбекнинг оламшумул довруғига довруғ қўшиш маврида етди. Айниқса, сўз санъаткорлари учун!

"Жон чекмасанг жонона қайда, Тоққа чиқмасанг дўлона қайда" дейди донишманд халқимиз. Бу ҳикматли гап — сўз санъатининг бу мўъжаз нуқраси аввало қалам аҳлига тааллуқлидир. Демоқчиманки, ҳозир ҳар бир сўзда фикрни санжоб қилиб айтиш имконияти бор, унинг йўллари-ю воситалари ҳам беҳисоб, лекин, айни чоғда, ҳар бир сўз — калима — лафзнинг масъулияти... аввалги даврлардагига қиёслаб бўлмас даражада каттадир. Энди биз мустақил юртнинг мустақил адибларимиз. Энди бизнинг ҳар бир сўзимиз халқимиз эътиборида бўлади. Шунинг ўзи катта бахт эмасми? Ҳа, катта бахт. Айни чоғда улуғ масъулият ва яна сўзни масъулият билан айтиш маданияти ҳам.

ОТАУЛИ

Баъзилар мустақиллик гўё бир тарихий тасодиф оқибатида осонгина, ҳеч қандай курашларсиз қўлга киритилди, дея ҳали ҳамон даъво қиладилар. Ўн бир йил бўляпти, ҳамон мустақиллик, мустақиллик дея гапираверамизми ҳам дейишади.

МУСТАҚИЛЛИК ҒОЯТ ТОТЛИ СЎЗ

Ҳа, гапираверамиз. Чунки токи ҳар бир одам унинг моҳиятини тўла-тўкис тушунмас, мағзини чақа олмас, қадрига ета билмас экан, биз — тарихчилар, олимлар, журналистлар, воизлар бу ҳақда гапираверамиз, ёзаверамиз. Ҳеч муболағасиз айтиш мумкинки, истиқлол халқимиз олиб борган узоқ ва матонатли курашларнинг қонуний интиҳосидир.

Халқимиз ҳеч қачон қарамликка бўйин эгмаган. Ҳамиша озодлик учун курашиб келган. Широқ, Тўмарис, Спитамен, Муқанна, Жалолиддин Мангуберди, Темур Малик бошчилигидаги эрк ва озодлик учун бўлган курашлар, 1874—1876 йиллардаги Пўлатхон қўзғолони, 1892 йилги Дукчи Эшон қўзғолони, 1916 йилги Жиззах қўзғолони, шўроларнинг мустабид сиёсатига қарши олиб борилган курашлар шулар жумласидандир. Буларни унутиб бўладими?

20—30-йилларда миллатимизнинг илғор зиёлилари, маърифатпарварлари курашни давом эттирдилар. Аммо уларнинг кўпчилиги қатағонга учради. Шўро давлатининг маккорона сиёсати туфайли 40 минг киши қатағон қилинди.

50-йилларнинг иккинчи ярмида шахсга сиғиниш қаттиқ қораланиб, қатағон қилинганларнинг бир қисми оқланган бўлса-да, аммо бунга тезда кўз тегди. Кўп ўтмай эски аҳволга қайтилди. Жамиятда силжиш бўлмади. Гапирадиган гапни ҳам етти марта эмас, етмиш марта ўйлаб гапирадиган ҳолатга тушиб қолинди. Миллий ўзлигимизни англаб олишимизга йўл бермаслик мақсадида миллий ғуруримиз, урф-одатларимиз, инсоний қадриятларимиз топталди. Аммо шунда ҳам халқимизнинг илғор зиёлилари, ватанпарварлари мустақиллик ғояси билан яшадилар ва курашдилар.

Шунинг учун ҳам Мустақиллик ғоят тотли сўз...

80-йилларнинг иккинчи ярмида Ўзбекистонга марказдан юборилган "десантчи-кадрлар" вазиятни қўлга олган эдилар. Улар турли дўқ-пўписа билан айрим ношуд раҳбарларнинг оғзини ёпиб қўйгандилар. Натижада турли туҳмат ва бўҳтонлар билан 30 мингга яқин одам жиноий жавобгарликка тортилиб, аксарияти қамалди. Айримлари отувга ҳукм қилинди. Аммо, озодлик учун кураш давом этди...

Ҳаёт қонуни шундай: ҳар қандай зўравонлик вақтинчадир. Кўплаб халқларни асоратга солган, мана-ман деган зўравон империялар ҳам вақти-соати келиб парчаланиб кетади. 80-йилларнинг охири, 90-йилларнинг бошида СССР деб аталмиш қизил империя ҳам ич-ичидан чириб, чок-чокидан сўкилди. Яккаҳоким партия ҳам уни ушлаб қололмади...

Шундай алғов-далғов пайтда элим деб, юртим деб яшаётган фидойи инсон майдонга чиқди. Республикада раҳбарлик тизимини қўлига олган Ислом Каримов тезда кўпгина адолатсизликларга чек қўйди, бегуноҳ қамалганлар озодлик юзини кўрди.

Эсимда, 1991 йил 14 август куни "Литературная газета" Президентимиз Ислом Каримов ҳақида шундай ёзган эди:

"Бу одам Ўзбекистонни жуда қалтис пайтда қабул қилиб олди. У маҳкамачига нисбатан кўпроқ курашчига ўхшайди. Фарғонада месхети туркларини ўлдиришаётган, ёндириб юборишаётган бир пайтда ана шу саховатпеша водийда мусулмонларни ўзаро қирғинбаротликнинг даҳшатли фикридан қайтариб қолишга ҳеч кимнинг қурби етмай турганди. Янги раҳбар нима қилиши мумкин эди? Рўй бераётган ҳодиса ҳақида аниқ ахборот йўқ.., ниҳоят, тартибсизликларни тўхтатишда тажриба йўқ — булар ўша пайтда кимда бор эди?

Каримов йўл танлади... балки танлаб ўтирмагандир ҳам. Биринчи котиб этиб сайланганидан бор-йўғи бир ярим кун ўтгач, Фарғонага учиб борди. Кутиб олган соқчилар взводини ҳайдаб юборди — одамларни ўлдиришаётган жойларга боринглар, деди. Обком қаршисида турган бронетранспортёрларни ҳам аланга ичида қолган даҳаларга жўнатди. Фақат берилган ахборотлар билан кифоя қилиб қолмасдан воқеаларнинг ичига ўзи кириб борди, "Волга"да водийнинг шаҳар ва қўрғонларини кезиб чиқди, ёнига эса соқчи ўрнига обком котиблари ва маҳаллий ҳокимият вакилларидан бирортасини оларди.

Водийда, республикада тезда шундай овоза тарқалди: янги "биринчи" — жасур одам экан. Шунинг ўзи катта гап эди".

Ҳақиқатдан кўз юммоқ мушкул. Ислом Каримов бундан ташқари яна қанчадан-қанча тўполонларни, машмашаларни тинч йўл билан ҳал қилди. Буларнинг ўзи бўлмайди. Бунинг учун катта мардлик, жасорат, Ватан, халқ учун, унинг озодлиги учун курашишдек зўр матонат керак.

Ана шунинг учун ҳам Мустақиллик ғоят тотли сўз...

Азиз дўстим! Мен ушбу кичик мақола орқали шу шукуҳли дамларда мустақилликнинг моҳиятини қисқача бўлса-да тушунтира олган бўлсам ғоят бахтиёрман. Зеро, шоир тили билан айтганда:

Ватандан айрича бахт бўлмас зинҳор,
Сен ундан топарсан бахтнинг ўзини.
Хув, дала-қирлардан ахтариб илк бор,
Юракка кўчирдим Ватан сўзини.
Ватан — юракларда кўз очган булоқ,
Асрайлик ҳар недан сенинг чашмингни.
Дунё саҳнасида яралган бир боғ,
Юрак қони билан чиздик расмингни...

Тўхтамурод ТОШЕВ

БАСТАКОРЛАР УЮШМАСИДА

Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси кенгашининг навбатдаги мажлиси бўлди. Унда Мустақилликнинг 11 йиллиги, сентябр ойида ўтказилиши режалаштирилган III халқаро симфоник мусиқа фестивалига тайёргарлик, шунингдек, ёш ижодкорларни қўллаб-қувватлаш масалалари муҳокама қилинди. Бастакорлар яратган янги асарларни тарғиб қилиш ва уюшманинг навбатдаги вазифалари юзасидан иш режалари белгилаб олинди.

Кенгаш мажлисида истеъдодли ёш бастакор ва хонанда, "Ниҳол" мукофоти совриндори Абдулазиз Карим Бастакорлар уюшмаси аъзолигига қабул қилинди.

М.НАБИЕВА.

Она сайёра — қўриқхона

ДЕНГИЗ БАҒРИДАГИ ЎРМОН

Қорақалпоғистонга етиб келдиму, шу пайтгача "Орол денгизи қуриб чўлбиёбонга айланибди", "Ичимлик суви йўқ эмиш", "Оролга сув кела бошлади" сингари гап-сўзларни эшитиб, ишониб-ишонмай юраверганим ўзимга ҳам эриш туйилиб кетди. "Ўн эшитгандан бир кўрган яхши" деганлари рост экан.

* * *

Хуллас калом, "Ўзбектелефилм" студиясининг бир гуруҳ ижодкорлари билан Орол сафарига отландик. Нукус аэропортига қўнган дақиқаларимизданоқ ҳамма денгизни кўриш, иложи бўлса шу заҳотиёқ Мўйноққа отланиш истагини билдирди. Буни кўриб қорақалпоқ биродарларимиз кулгидан ўзларини тийишолмади: "Жўқ! Арал бу жердан кўринмайди. Мўйнақ алис!..."

Лекин бу гаплар иштиёқимизни сўндиролмади. Тонг оқаргунга қадар "Нукус" меҳмонхонасида гурунглашиб ўтирдик. Қилинадиган ишлар режасини туздик. Операторлар кинокамераларини тайёрлаган, маъмуримиз "ҳар эҳтимолга қарши" елим шишаларга сув "ғамлаган"... Мен ҳам "қатордан қолмай" деб дафтар, қаламларимни тахт қилиб қўйдим.

* * *

Ёдингизда бўлса, бундан бир неча йил муқаддам мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов БМТнинг 50-сессиясида, 150 дан ортиқ давлат раҳбарлари иштирок этган САММИТ йиғилишида Орол денгизи муаммосини кўтариб чиққан ва у дунёвий фожеага айланиб бораётганини айтиб мурожаат қилган эди. Бизнинг ушбу сафаримиздан кузда тутилган асосий мақсад ҳам Орол денгизи билан боғлиқ муаммолар ва бу муаммоларни имкон қадар бартараф этиш йўлида амалга оширилаётган ишлар билан яқиндан танишиш эди.

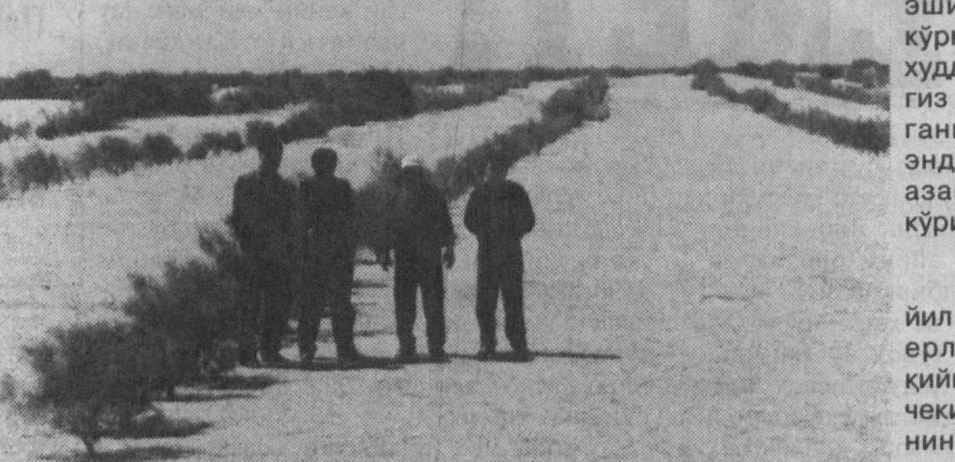

Бизга Қорақалпоғистон ўрмон хўжалиги бош бошқармаси раҳбарининг муовини Кўпайсин Шагилов ҳамда бошқарманинг ов хўжалиги ва қўриқхоналар бўлими бошлиғи Эрпўлат Давлетмуратов деган ниҳоятда дилкаш, ёқимтой йигитлар ҳамроҳлик қиладиган бўлишди.

Келишиб олдик: олдимизда — "Бадай тўқай" қўриқхонаси, Беруний тумани, Чимбой, Изекеш барханлари, "Аччиққўл", "Мўйноқ"...

Йўл эса олис. "Аввал Чимбойга қўнамиз, кейин Мўйноққа отланамиз" дейиш осон экан. Аслида Чимбой қайдаю, Мўйноқ қайда! Бу юзлаб километр масофа, соатлаб йўл босиш деган гап...

* * *

Йўлда машиналарда борамизми, бирон салқинроқ жойда нафас ростлагани тўхтаймизми, ҳамма ерда суҳбатларимиз, баҳсу мунозараларимизнинг мавзуи битта: Орол денгизи ва унинг тақдири!..

Саҳрони кинотасмадек кесиб ўтган асфалт йўл. Икки тарафи кета-кетгунча дашту далалар. Яқин ўртадаги чўлу биёбонлар нафаси шундоқ сезилиб туради. Шарқ тарафда Султон Увайс тоғлари қорайиб кўринади. Кўз илғамас уфқ ортида аждаҳодек чўзилиб Амударё оқади.

Бу манзаралар кўп ўтмай ортда қолади ва уларнинг ўрнини ўркач-ўркач тепаликлар, саватдек-саватдек янтоқлар, дарахтларга бўйлашгудек юлғунлару саксовуллар эгаллай бошлайди.

"Қаёққа кетяпмиз?" — деган маънода Эрпўлатга қарайман.

"Изекешга, — дейди у жилмайиб ва қўшиб қўяди, — Сизлар кўришни истаган денгизнинг тубига!.."

Ажабланиб яна теварак-атрофга кўз югуртамиз.

* * *

Ниҳоят, қандайдир маҳобатли темир-бетон кўприк қаршисида тўхтаймиз. Машиналардан тушамиз. Пастда чоғроққина Изекеш дарёси сирли чайқалади. Икки соҳилни қоплаган қамишлар гўё бир нима демоқчидек шивирлашади. Ўша тарафдан ёқимли шабада эсади. Тепада эса қуёш олов пуркайди. Қум устида ғимирлаган серҳаракат чумолилар эса худди оёқчалари куяётгандек у ёқдан-бу ёққа югуришади.

Кўприкка чиқаверишдаги нималардир деб ёзиб қўйилган темир тахтачага яқинлашаман. Унга йирик-йирик ҳарфлар билан "Бу кўприк Германиянинг Франк Хюфлер техник жамияти томонидан қурилган" деган ёзувлар битилган.

— Ана шу ердан Орол денгизи ҳудудига кириб борилади, — дейди ёнимда турган ёшига нисбатан анчайин жиддий қиёфали йигитча Қодирберген.

Бу йигит янги ҳамроҳимиз. У билан Чимбойда танишдик. Ана шу туман ўрмон хўжалигининг бошлиғи экан.

Ҳайрон бўлиб олд тарафга қараймиз. Фақат офтоб тиғида йилтираган, тошбақа косаларини эслатгувчи барханлар кўринади, холос.

Кўприкдан ўтамиз. Қодирберген йўл-йўлакай боя кўрганимиз — кўприкни қурган хорижий техник жамият билан ҳамкорликда олиб борилаётган ишлар ҳақида сўзлайди. Унинг айтишича, Германиянинг техник ҳамкорлик жамияти 1998 йилдан бери Орол денгизининг сув қочган тубидаги ўрмон-мелиорация ишлари юзасидан тузилган лойиҳа бўйича фаолият кўрсатиб келар экан.

Денгизнинг қуриган ҳудуди бугунги кунда 4 миллион гектарга яқин майдонни ташкил этади. Агар олди олинмаса, бу тузли қумдан иборат ҳудуд вақт ўтгани сайин кенгайиб бориш хавфи бор экан. Шу боисдан ҳам ўрмон хўжалигининг бутун диққат-эътибори ана шу ҳалокат остида қолган ерларни чўл шароитида ўсадиган ўсимликлар билан қоплаб обод қилишга қаратилибди. Бу фақат чўлга сув олиб келишгина эмас, балки қум кўчишининг йўлини тўсиш, шу ҳудудда чорвачиликни ривожлантириш учун яйловлар ташкил қилиш,намликни сақлаш учун оқ саксовул, қора саксовул, қандим, черкез сингари шўрга, чўл шароитига чидамли ўсимликларни етиштириш деган гап экан. Германиялик ҳамкорлар ана шу йўлда агрегатлар, тракторлар, ўрмонзорлар барпо этишда қўлланиладиган замонавий техник жиҳозлар билан таъминлашга ёрдам бераётган бўлсалар, қишлоқ хўжалиги фанлари доктори, профессор Зиновий Новицкий сингари заҳматкаш олимлар эса қуриган денгиз бағрида яшил воҳалар барпо қилишда илмий изланишлар олиб боришмоқда.

* * *

Қодирберген йўл-йўлакай жуда муҳим маълумотларни айтиб берди. Унинг ҳикоя қилишича, бундан икки йил аввал ҳам ана шу қум барханлари ўрнида Орол денгизи мавжуд бўлган. Бунинг белгиларини паст-баланд қумликлару, барханлар, оёқларимиз остида ғижирлаган қум аралаш денгиз қолдиқлари — оқиш, ялтироқ чиғаноқларда ҳам кўриш мумкин эди.

Чўлу биёбонга айлана бошлаган денгиз тубида тўхтадик. Тепада қуёш ёндираман дейди. Қулоғинг тагида чўл шамоли ғувиллайди, юз-кўзингга қум аралаш чиғаноқ ушоқларини олиб келиб уради. Уфқда осмон баравар ўрлаган қоп-қора қуюн кўзга ташланади. У худди эртаклардаги баҳайбат дев янглиғ буралиб, ўралиб, тўлғониб кўкка бўй чўзади.

Яқин ўтмишда шу ерларда денгиз чайқалиб турганига, ўркач-ўркач тўлқинлар тепасида оқ чағалайлар қанот қоққанига ишонгинг келмайди киши.

* * *

Олдинда, чўл ўртасида худди сароб мисоли оқ ўтов ва бир неча дарахт кўзга ташланади. Ҳайрон бўламиз. Ана шу ҳаёт нишонаси йўқ ерларда яшил япроқларни кўришнинг ўзи мўъжиза!

Шу ерга қўнамиз. Шу ерда бетон ҳовуз тўла сувни кўриб шошиб қолдик. Аммо умидимиз пучга чиқди. Бу 200 метр ер тагидан қайнаб чиқиб келаётган қайноқ сув бўлиб, унинг таркибида олтингугурт водороди мавжуд экан. Шунга қарамай чўлу биёбонда 40-50 даражали жазирама остида ким ҳам шарқираб турган сувни кўриб тескари қарайди дейсиз? Ёш болалардек ўзимизни ҳовузга урдик...

* * *

Эрпўлат ана шу биз турган ерлар Орол денгизининг чуқурлиги 18 метр бўлган сув ости эканлиги, ҳозир бу ерда ўрмончилар тажриба учун саксовул билан бир қаторда тол, терак, жийда кўчатлари ҳам экишаётгани ҳақида гапириб берди.

Умуман олганда, қуриган денгиз тубида ўтган ўн икки йил давомида 150 минг гектар ерда ўрмонзор барпо этилибди.

Республика ўрмон хўжалиги ходимлари ана шу ерларда махсус зовур-ариқлар қазиб, орасини бир қулоч-бир қулочдан қилиб саксовул ниҳоллари ўтқазишаётган экан. Шамол учириб келган қумлар ана шу ариқларга келиб тўкилса, уларнинг четидаги саксовулзорлар қумнинг силжиши, кўчиши олдини оларкан. Акс ҳолда ҳар йили 75 миллион тоннагача туз аралаш қум ҳавога кўтарилиб, теваракка учаётган заҳарли тўзонлари билан Самарқанду Бухоронинг минг-минг йиллик меъморий ёдгорликларига ҳам тажовуз қиларкан. Ерларнинг шўрланиб емирилишига олиб келаётган бу экологик фалокатнинг таъсири бошқа яқин ва йироқ ҳудудларда ҳам сезилаётган экан. Бу заҳарли чанг наботот ва ҳайвонот оламига, унумдор ерларнинг ҳолатига ҳам нохуш таъсир кўрсатади.

Шу ўринда яқингинада ўқиганим, Ўзбекистон Ўрмон хўжалиги бош бошқармаси бошлиғининг биринчи ўринбосари Шермуҳаммад Юсуповнинг қуйидаги сўзларини эсладим: "Биз ўрмончи мутахассислар жуда кўп изланишлар натижасида Орол суви қуриган майдонларни қадам-бақадам ўрганиб чиқдик ва муаммолар ечимини аниқладик. Орол денгизининг қуриган тубида яшил ўрмонзорлар барпо қилиш ва шу шароитга мос чўл ўсимликларини кўпайтириш муаммони бартараф этишда бирдан бир йўлдир. Биз шу ишга астойдил киришдик".

Бу сўзлар бежиз айтилмаган экан. Шахсан ўзим ана шу ниятнинг амалга ошаётганига шоҳид бўлдим...

* * *

Эрта билан аэропортда "АН-2" самолётига ўтириб, кўкка кўтарилдик. Эндиги манзилимиз — бир вақтлар машҳури олам бўлган Мўйноқ! Бугунги режага кўра, биз Оролбўйи билан танишиб, кинога олишимиз керак.

Ҳаммамиз самолётнинг чилдирмадек-чилдирмадек иллюминаторларига ёпишиб олганмиз. "АН-2"нинг яхшилиги шундаки, у бошқа самолётларга нисбатан ерга анча яқин учади.

Пастда чексиз-чегарасиз чўлу биёбонлар, эндигина сув келиб тўлаётган катта-кичик кўллар, дарё ҳавзалари, каналлар, кўм-кўк тўқайзорлар, яйловлар кўринади. Атрофи саксовул ўрмонлари билан иҳоталанган дала майдонлари эса худди "соқов харита" мисоли ер. Ер юзида самолётимизнинг ўйинчоққа ўхшаш жажжигина сояси аста ортимиздан сузиб боради.

"Анави Довуд кўли, анавиниси Қозоқдарё, Йилтирбош, — тушунтиради орқамда ўтирган Кўпайсин мен томонга энгашиб ойнадан кўрсатаркан, — Анавиниси эса, Аму! Кўряпсизми, тўлиб оқяпти. Худога шукур, бу йил ёғингарчилик сероб бўлди. Дарёга, кўлларга сув келди. Насиб этса, Орол ҳам вақти-соати билан асл ҳолига қайтса!..."

Унинг гапларини эшитиб, кеча ва бугун кўрган манзараларим — худди қотиб қолган денгиз тўлқинларига ўхшатганим қум барханлари, энди менга денгизнинг азамат тўлқинларидек кўриниб кетади...

* * *

Мўйноққа йигирма йил аввал келган одам бу ерларни ҳозир таниши қийин. Сабаби — денгиз чекинган. Мўйноқликларнинг асл касб-кори балиқчилик. Балиқчи учун эса денгизсиз ҳаёт йўқ.

Мўйноқ ўрмон хўжалигининг раҳбари Хўжалепес Акимовнинг афсусланиб айтишича, аҳолининг аксарияти кўчиб кетибди. Сабаби шуғулланадиган иш йўқ. Бу ерликлар балиқчилик, овчилик, чорвачилик, ондатра боқиш билан шуғулланадиган халқ эмасми, сув бўлмагач балиқ етиштириш, чорвачиликни ривожлантириш, ем-хашак етиштириш имкониятлари ҳам чекланиб қолибди.

"Шунга қарамай, асл мўйноқликлар ўз ватанларини ташлаб кетмадилар, — дейди Хўжалепес оға кулимсираб, — Бугун Орол сон-саноқсиз кўллар, ҳавзалар шаклида денгизга интилиб бораяпти. Шунинг учун ҳам юртдошларимизнинг айримлари чорва боқяпти, айримлари экин ўстиришга уриняпти, айримлари ҳамон балиқчиликдан умидини узмаган. Умид бор экан, демак, ҳаёт ҳам давом этади.

Мен Мўйноққа келганимизда Оролбўйиларини хаста ётган одамга ўхшатгандим. Ранги заъфарон, лаблари қовжираб ёрилган, нафас олиши қийин...

Энди билсам, унинг юраги уриб турган экан. Маъюс кўзларининг туб-тубида эса алланечук нурни ҳам кўргандек бўлдим.

Ана шу ҳаётбахш нурга сабабчи эса, Орол фарзандлари, шу ернинг, шу тупроқнинг садоқатли кишилари экан.

Бунисига ишонгинг келади киши...

* * *

Қорақалпоқ сафарида жуда кўп кишилар билан учрашдик, кўп дўстлар орттирдик.

Ким билан суҳбатлашмай, Қорақалпоғистон Ўрмон хўжалиги раиси Муратбой Ғаниев биланми, ашаддий "оролшунос" адиб Ўрозбой Абдураҳмонов ё ҳажвчи дўстим Муратбой Низанов биланми, ўз тақдирини Орол тақдири билан боғлаган оташқалб йигитлар — Кўпайсин Шагилов, Қодирберген Боймурзаев, Эрпўлат Давлетмуратов каби ўрмончилар ё "Тенгизи жўқ қирғақ жетим" деб нола чеккан Бахтберген Жиров биланми ёки куни кеча осмону фалакда саёҳат қилдирган учувчи, чапани йигит Артур Қурбонниёзов биланми — ким билан гаплашмай, мавзу ё Оролдан бошланишига, ё Орол билан тугашига амин бўлдим. Ва буни табиий эканлигига иймон келтирдим. Тирноқни этдан ажратиб бўлмагани каби, бу фидойи замондошларимизни ҳам ўзлари туғилиб ўсган она тупроқдан, Орол денгизидан айри тутиб бўлмас экан.

Ким билсин, балки Ватанга муҳаббат деганлари шудир аслида?!..

* * *

Ушбу ёзувларни қоғозга туширарканман, ён дафтарчамни варақлаб ўтириб, Изекеш чўлларига борганимизда, қум барханлари орасида, Орол денгизи тубидаги оқ ўтов ёнида яшнаб турган бир туп гул кўчатини кўрганим ҳақидаги битикларга кўзим тушди.

Бир парча чўғдек ловуллаб турган ўша гул менга кўп нарсаларни эслатди ва ушбу ёзувларимга нуқта вазифасини ўтай олишига ишонч ҳосил қилдим.

Зеро, денгиз тубидаги ўша жажжигина гул ва унинг ўкпардек майин япроқлари эртанги кунларга ишора ёхуд келажак рамзи бўлиб кўринди менга...

Эркин УСМОНОВ

Тошкент — Нукус — Мўйноқ

ЭЪЛОН! ЭЪЛОН! ЭЪЛОН!

Маданият ишлари вазирлиги, Бастакорлар уюшмаси, Толибжон Содиқов номидаги халқаро мусиқа хайрия жамғармаси ва Ўзбекистон давлат консерваторияси билан ҳамкорликда 2002 йилнинг 10—17 октябр кунлари Ўзбекистон халқ артисти Назира Аҳмедова номидаги Республика аёл хонандалари танловини ўтказади

Танлов республикада академик хонандаларнинг ижро санъатини ривожлантириш, ёш истеъдодларни қўллаб-қувватлаш, маданият ва санъат намояндалари, хусусан, Ўзбекистон халқ артисти Назира Аҳмедова ижодини кенг тарғиб қилиш, унинг ижро меросини ўрганиш ва хотирасини абадийлаштиришни кўзда тутади.

ТАНЛОВ ШАРТЛАРИ

Танловда 1967—1984 йилларда таваллуд топган аёл хонандалар (театр, маданият ва санъат муассасаларида ижод қилиб келаётган хонандалар, республика олий, ўрта махсус санъат ва мусиқа ўқув юртлари ўқитувчилари ва талабалари) иштирок этишлари мумкин.

Танлов уч босқичда ўтказилади

I босқич:

1. Ўзбекистон композиторлари операларидан ария.
2. Ўзбекистон композиторлари романслари.
3. Жаҳон композиторлари романслари.

II босқич:

1. Жаҳон композиторларининг оратория, кантата ва операларидан ария.
2. Ўзбекистон композиторларининг операларидан ария.
3. Шартли романс.

Шартли романслар

Сопрано учун:

Т.Содиқов — "Баҳор".
Т.Содиқов — "Булбул".

Меццо — сопрано учун:
И.Акбаров — "Алла".
М.Бурҳонов — "Ишқида".

III босқич:

1. Жаҳон композиторлари операларидан ария.
2. Қатнашувчининг хоҳиши бўйича Ўзбекистон композиторлари операларидан ария.

Асарлар оригинал тилда ижро этилиши ва босқичларда такрорланмаслиги керак.

Ижро этиш тартиби қатнашувчининг хоҳиши бўйича белгиланади.

Танлов қатнашчилари 2002 йил 10 сентябргача қуйидаги ҳужжатларни топширишлари зарур:

1.Ариза.
2.Туғилганлик тўғрисидаги гувоҳнома (нусхаси).
3.Мусиқий маълумот тўғрисидаги ҳужжат (диплом нусхаси, талабалар учун маълумотнома).
4.Ижодий тавсифнома.
5.Ижро дастури (босқичларга бўлинган ва вақтини кўрсатган ҳолда).
6.13Х18 ҳажмдаги 2та рангли фотосурат.

Изоҳ: қатнашчилар ўзларининг концертмейстерларига эга бўлишлари шарт. Иштирокчиларнинг навбатма-навбат чиқиш тартиби "қуръа" ташлаш орқали аниқланади.

Иккинчи босқичда биринчи босқич натижаларига кўра 25 баллик баҳолаш тизими бўйича 20дан юқори балл тўплаган иштирокчилар қатнашади. Танлов ғолиблари очиқ овоз бериш йўли билан аниқланади.

III босқич иштирокчилари ўз дастурларини симфоник оркестр жўрлигида ижро этадилар ва уларга битта машқ (репетиция) ажратилади. (Партитура ва овози ёзилган кассеталарни ҳар бир иштирокчи ўзи билан олиб келади. Вилоятлардан келган иштирокчиларга ташкилотчилар ёрдам берадилар.)

Танлов ғолибларини қуйидаги мукофотлар кутмоқда:
Гран при— 350000 сўм;
1та биринчи ўрин — 250000 сўм;
2та иккинчи ўрин — 150000 сўмдан;
3та учинчи ўрин — 100000сўмдан;
4та рағбатлантирувчи диплом — 50000 сўмдан

"Баҳор" романсининг энг яхши ижроси учун махсус мукофот кўзда тутилган.

Танлов қатнашчилари ва концертмейстерлар ташкилотчилар томонидан меҳмонхона ва овқат билан таъминланадилар. Йўл харажатлари тавсия этувчи ташкилот томонидан қопланади.

Ташкилий қўмита манзили:
700000, Тошкент , Я.Ғуломов кўчаси, 69-уй. Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси. Тел: 133-20-28

ШОИРНИНГ СЎНГГИ ҚЎШИҒИ

Ҳаёт ажойиб сирлар ва тилсимлар билан тўла.

Баъзан куни кеча яратилган асар қўлёзмасини тополмай, шоирнинг ўзи ҳам, сиз ҳам роса хуноб бўласиз. Баъзан бундан эллик, ҳатто юз йил аввал дунё юзини кўрган, аммо унинг борлигини ҳеч ким билмаган асарлар, тилла балиқча сингари, тадқиқотчи "қармоғи"га илинади- қолади.

Камина бундан бир-икки йил аввал Усмон Носир қаламига мансуб бир таржиманинг мавжудлигини аниқлаган эди. Аммо менинг бу топилма ҳақидаги мақолам матбуотда жуда кечикиб чиқди. Ундан ҳам ачинарлиси шундаки, адабий жамоатчилиик, гўё ҳеч нарса бўлмагандек, унга заррача эътибор бермади. Ҳолбуки, назаримда, Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир сингари адиблар қаламига мансуб ҳар бир янги асарнинг топилиши адабиётимиз учун байрам бўлиши лозим.

Гётенинг бой адабий меросида "Эгмонт" трагедияси алоҳида мавқени эгаллайди. Гарчанд буюк немис шоири бу асарга 1786 йили Италияда сўнгги нуқтани қўйган бўлса-да, у шу воқеадан роппа-роса ўн йил илгари,1776 йили ёзила бошлаган. Шунинг учун ҳам унда навқирон Гёте ижодига хос романтик пафос, қаҳрамонона руҳ устуворлик қилади.

Граф Эгмонт — тарихий шахс. Унинг ҳаёти ва фаолияти Нидерландиянинг испан ҳукмронлигига қарши олиб борган миллий-озодлик ҳаракати билан чамбарчас боғлиқ. Эгмонт тарихий шахс сифатида ҳеч қачон бу ҳаракатнинг йўлбошчиси бўлмаган. Аммо мустабид испан тузуми Эгмонт сиймосида қўзғолон кўтарган омманинг йўлбошчисини кўрган ва уни маҳв этиб, қўзғолон "илдиз"ини таг-томири билан қирқиб ташламоқчи бўлган.

Гёте ўз асарини ёзиш жараёнида Эгмонт образини қайта идрок этди: қиролга содиқ бу инсонни эл-юртнинг ардоқли фарзанди, нидерланд миллий характерининг жонли тажассуми сифатида талқин қилди.

Ҳурлик ва озодлик учун кураш ғояси балқиб турган "Эгмонт" трагедияси буюк немис композитори Людвиг Ван Бетховенга бир олам илҳом бағишлади ва у ўзининг ўлмас музикаси билан бу асарга иккинчи умрни ато этди. Мана, бир ярим асрдан зиёд вақтдан бери "Эгмонт", Бетховеннинг бу асар асосида яратилган "Фиделио" операси-ю "Леонора" увертюраси жаҳон театрлари ва концерт заллари саҳнасини безаб келмоқда.

XX асрнинг 30-йилларидан Бетховен музикаси билан музайян этилган "Эгмонт" трагедияси машҳур рус артистлари ижросида намойиш этила бошлади. Ўша йиллари Ўзбекистон радиоқўмитасида ҳам ушбу асарни эфир орқали ўзбек тилида халққа етказиш истаги туғилди. Қўмита раҳбари Қурбон Берегиннинг маслаҳати билан асар таржимаси Усмон Носирга топширилди. Шу кезлари "Демон"ни ўзбек тилига қойилмақом таржима қилгани ва ижодида исёнкорлик руҳи кучли экани учун, Қ. Берегин назарида, бу асарни фақат Усмон Носиргина таржима қилиши мумкин эди.

Аммо таржима тайёр бўлиб, радиоспектаклни яратишга киришилган вақтда Усмон Носир дафъатан қамоққа олинади.

1937 йил 28 август куни бўлиб ўтган тергов вақтида радиоқўмита адабий эшиттириш таҳририяти ходимларидан бири бундай маълумот берган: "Тахминан июл ойининг охирлари ёхуд август ойининг бошларида мен "Эгмонт" адабий-мусиқий эшиттириши таржимони Усмон Носировнинг ҳибсга олинганини эшитдим. Мен бу ҳақда Пеккерга айтиб, ундан энди нима қиламиз, деб сўрадим. Пеккер менга аниқ бир жавоб бермади. Шундан кейин кўп ўтмай, Ўзбекистон радиоқўмитасига республикада хизмат кўрсатган артист Аброр Ҳидоятов кириб келди. Пеккер унга асарнинг аксилинқилобчи миллатчи Усмон Носиров томонидан таржима қилингани ҳақида чурқ ҳам этмай, унга Эгмонт монологини ёдлаш учун берди. Бу ҳам камлик қилгандек, Аброр Ҳидоятов асарни ким таржима қилганлиги билан қизиққанда Пеккер унинг аллақандай Усмонов деган одам томонидан таржима қилинганини айтди..."

Ушбу кўрсатмага қараганда, "Эгмонт" ролини Аброр Ҳидоятов ижро этиши, шарнофонга ёзиб олинган бу адабий-мусиқий эшиттириш Парижда ўтажак кўргазмага юборилиши ва халқаро фестивалда ўзбек маданиятининг совет даврида эришган ютуқларини кўз-кўз қилиши лозим эди. Лекин, афсуски, "ҳушёр" кимсаларнинг саъй-ҳаракатлари туфайли "Эгмонт" радиоспектакли ўз вақтида эфирга чиқмади. Асарнинг Аброр Ҳидоятов қўлидаги нусхаси НКВД томонидан олиб кетилди. Буюк ўзбек артисти эса "аксилинқилобчи ва миллатчи шоир" қаламига мансуб таржимани ижро этмоқчи бўлгани учун жабр тортди.

50-йиллари Ўзбекистон радиоқўмитасига ишга келган таниқли сўз устаси Убай Бурҳон, кекса радиожурналист Бурҳон Зиёевнинг хотирлашига кўра, мазкур таржиманинг бошқа бир нусхасини топиб, шу нусха асосида "Эгмонт" радиоспектаклини тайёрлади ва бу асар узоқ йиллар давомида эфир орқали эшиттириб борилди. Биз бугун бу асарни ўқир эканмиз, унинг даҳшатли 1937 йили Усмон Носир томонидан бежиз таржима этилмагани ва унда қатл олдида турган ўзбек шоирларининг қалб нидолари ифодаланганига гувоҳ бўламиз.

Қуйида биринчи марта эълон қилинаётган "Эгмонт" монологи оташнафас шоир ва таржимон Усмон Носирнинг сўнгги қўшиғидир.

Наим КАРИМОВ

ГЁТЕ

ЭГМОНТ

Трагедиядан парча

Клерҳен қўшиғи
(*Музика*)

Янграр барабанлар
Ҳам флейта куйлар.
Менинг ёрим отряд
Олдида борар.

Эй, завқинг келар,
Кўнглинг қўзғолар.
Эй, бўлса агарда
Дубулға, қалқон,
Курашга чиқардим
Мен ҳам бегумон.

Борардим ортидан
Қолмай изма-из.
Чекинди ёв, олға
Борар полкимиз.
Қандай яхши ботир,
Зўр жангчи бўлмоқ.
Зўр жангчи бўлмоқ.

Эгмонт (*ёлғиз*). Қадрдон дўстим! Вафоли уйқу! Бошқа дўстларим каби наҳотки сен ҳам мени тарк этдинг! Сен ахир эркин ўйларимга ором берар, гўзал ва сўнмас бир севги чамбари каби ардоқлар эдинг. Жанглар сурони ва дунё ташвишлари остида мен бегуноҳ бир гўдак сингари оғушингда тинч ва енгил нафас олар эдим. Бўрон дарахт бутоқлари ва япроқлари орасидан эсиб ўтиб, унинг танасини силкитса ҳам ўзаги омон қолади-ку. Нечун мен қалтирамоқдаман? Далил ва содиқ қалбимни ғалаёнга солаётган нима? Биламан: бу — қотил болтаси. У менинг ҳаёт илдизларимни кемирмоқчи бўлади. Қоматим расо турса ҳам ичдан қалтироқ сезаётирман. Нима учун сен, энг қўрқинчли хавф-хатарларни совун кўпикларидек учириб юборган киши сенга қарши келаётган даҳшатларни маҳв этиб ташлаёлмайсан? Ахир сен ўлимнинг ҳар қандай даҳшатлари ичида, ҳаётнинг оддий ташвишлари ичида яшагандек баҳузур яшардингку!.. Йўқ, мени даҳшатга солган ўлим эмас. Бу мард юрак ногиҳон ўлим билан олишишга ҳар қачон тайёр. Гўрга ўхшаш бу зиндон қўрқоқлар назарида ҳам, ботирлар назарида ҳам жирканч кўринади. Давлат кенгашида князлар ҳал қилиниши жуда осон бўлган масалалар устида узундан-узоқ музокара юритганларида, юмшоқ креслода ўтириб уларни тинглаш нақадар оғир эди менга! Узилмас залнинг деворлари остида мен ўзимни худди бўғилгандек ҳис қилардим. Ўшанда мен имкон борича у ердан тезроқ қочишга шошилар ва отга минар, соф ҳаводан тўйиб-тўйиб нафас олиш учун олисларга, эркинлик қўйнига, қирларга чопардим. У бепоён далаларда табиат ўзининг ер тагидан чиққан бутун ноз-неъматларини инъом этар ва осмон ўз юлдузлари билан оламни ёритарди. У ерларда биз она ернинг фарзандлари каби унинг оғушида худди паҳлавонларга ўхшаб юксакларга баланд парвоз қилиш учун яна кучлироқ интилардик. Биз у ерда бутун инсоний ҳис-туйғуларни сезардик, қонларимизда бутун инсоний интилишлар алангаси ёнар, у ерда ёш овчининг кўнглида олға интилиш, зафар ташналиги, ўз куч-қудратини кўрсатиш орзуси жўш урарди.

Оҳ, бу фақат хаёлот, холос. Кўп замонлар молик бўлганим саодатнинг сохта хаёлоти, холос! Бу маккор тақдир сени қаёққа ундар? Ёки сени ҳеч қачон қўрқитолмаган ўлимни қуёш чеҳрасига келтириш ўрнига гўр азобидан дарак бермоқчими? Бу тош деворлар нақадар бадбўй ҳид сочадилар менга! Ҳаётим сўнаётир. Тобутга ўхшаш бу уйқу тўшагига бош қўйиш нақадар даҳшатли...

Оҳ, ҳасрат, қайғу! Мени бевақт ўлимга маҳкум этмоқчи бўлган ҳасрат, тўхта, қўй мени!.. Қачондан бери Эгмонт оламда бутунлай танҳо қолди? Сени эзаётган нарса бахт эмас, шубҳалар, шубҳалар эзаётир... Наҳотки, сен бутун умр ишонганинг қиролнинг адолати ёки маликанинг муҳаббатсимон дўстлиги сени қоронғи сўқмоқда ёлғиз қолдириб, тун қўйнида ғойиб бўлиб кетди? Наҳотки, шаҳзода Оранский дўстларга бош бўлиб, мени озод этишга журъат этолмаса? Наҳотки, халқ кўтарилмаса? Наҳотки, қудратли куч бўлиб ўз қадрдон дўстига нажот бермаса?

Эй, мени ўз исканжасига олган деворлар! Ўз қалбларини қалқон қилиб мен учун ёрдамга келаётганларнинг йўлини тўсмангиз! Авваллари менинг кўзларимдан эмиб олганлари у жасорат оловлари энди уларнинг қалбларидан яна менинг қалбимга қуюлсин. Ҳа, ҳа! Улар минг-минг бўлиб қўзғолаётирлар! Улар келаётирлар! Улар менга мадад берадилар! Уларнинг ўтинч нидолари кўкка учмоқда, улар мўжиза истайдилар, улар найза ва қилич олажаклар. Уларнинг зарбалари остида дарвозалар қулаб тушади. Қишанлар парчаланади, деворлар йиқилади ва Эгмонт ёришаётган тонг шуълалари остида озодлик қаршисига пешвоз чиқади. О, қанча-қанча таниш юзлар шодиёналик билан кутиб олурлар мени!..

Клерҳен қўшиғи
(*Музика*)

Шодлик ва қайғу
Фикринг банд этар.
Ёрим чарчаб, нафас
Кучланар, қийнар.

Азоб тугаб, уни
Қучади шафқат
Ва бахтиёрлик,
Фақат муҳаббат.
Бахту баҳор билан
Севги-муҳаббат.

Эгмонт. Ҳаммаси тугади. Ҳаммаси ҳал. Нажот йўқ. Турмадан чиқишга ҳам йўл йўқ. Жаллодлар бостириб кирадилар. Мен эса бошимни болта остига қўяман ва шу турмада мангу уйқуга кетаман. Мен қўлда қилич ушлаб эмас, шуҳратли жангда эмас, Гравелин жангида ўзини жангга ташлаган ва орқасидан бутун қаҳрамонлар полкини етаклаб борувчи қаҳрамон сифатида эмас, турмада ҳаёт билан видолашмакдаман. Энди шу қоронғи турма деворлари остида, шу болта остида танҳо жон бераман.

Ҳаммаси тугади. Ҳаммаси ҳал. Нима бўлди менга? Нима учун кўнглимда осойишталик? Бу қандай тоза руҳ? Менга ҳеч нарса қўрқинчли эмас. Мен танҳо эмасман. Эй, менинг дўстларим, жонажон халқим, ўртоқларим! Мен сиз учун яшадим ва менинг руҳим абадий сиз билан бирга. Қалбим тўла нур ҳам ором. Мен ухламоқ истайман ва ишонаманки... Эй жаллод, мени уйқудан уйғотмасданоқ...

Кел, эй, менинг тинч оромим! Мен ухламоқ истайман ва ишонаманки, ухлайман. Ум-м... жаллод мени уйқудан уйғотмасданоқ умримга хотима бера қолсайди. (*Музика.*) Кел, эй менинг тинч оромим ! Кел, ҳаёт ва ўлим ҳақида бутун тасаввурларни бир-бирига қориштириб юбор. Шодлик ва ўлимни ҳам бир-бирига қўш. Сен ҳам кел, эй менинг севгилим! Кел, эй менинг ягона Кларам, лабларимга лаб қўйиб, сўнгги видолашув бўсасини бер. Кел, тинч оромим, ҳаётимнинг сўнгги ороми, кел. (*Музика.*)

Мен ажойиб лавҳани кўрдим! Қуёш нурига бурканган озодлик тимсолини кўрдим ва унинг орази, бу — эрк орази, севгилим Кларанинг оразидек табассум қилди менга. Сизлар — менинг қалбимдан жой олган эрк ва севгилим, айтинг, қайси бирингизнинг севгингиз кучли экан?.. Бироқ мен сўнгида кўрдимки, Кларанинг табассуми озодлик қайғуси билан алмашди ва қон офтоб қиёфасида равшан кўринди. Бу қон эрк оёғи остида тупроқни қип-қизил қилиб бўяди. "Бу сенинг қонинг, сенинг, Эгмонт! Бу кўпларнинг қони — эрк севувчиларнинг қони!" деган садо янгради. Бу қон беҳуда тўкилмади. Бу қон озодлик учун тўкилган қутлуғ қондир.

Сенинг қонинг табаррук бўлади, Эгмонт! Қўзғол, халқим, қўзғол, сени зафар кутади. Сен денгиздек улуғвор халқсан, денгиздек қудратли ва қўрқинчлисан. Сен денгиз тўфони каби бутун тўсиқларни парчалаб ташлайсан.

О, жонажон шаҳрим, душман сенинг деворларингга яқинлашмоқда. Халқим, гражданлар, дўстларим, нега ҳозир сиз билан бирга эмасман? Аммо руҳим сиз билан бирга. Яна мардона бўлинг, ўлимдан қўрқмангиз! Озодлик учун, ўлмас муҳаббатга эга бўлган ҳамма одамлар учун ўлим йўқ! Демак, озодлик учун курашингиз! Бу турмада тинч ва шодлик билан жон бераётган мен каби сиз ҳам жангда шодлик билан жон беринг!

Жаллод, қани кир, ўз ишингни тугат! Эй, сиз — ёлланган солдатлар, сиз жанг майдонида керак эмассиз. Менинг олдимга бостириб кирсангиз ҳам, ўз сафларингизни оширсангиз ҳам, барибир, менинг олдимда ожиз қоласиз. Мен энди икки умр билан яшайман. Бирини сиз оласиз, аммо иккинчисини сизга бермайман. Иккинчиси — менинг умрим. Бу умр халқ билан озодликда яшайди. (*Тантанали музика.*)

Усмон НОСИР таржимаси

Қўқон. Шоирлар хиёбонида Усмон Носир сиймоси.

Журналларни варақлаганда

"Ёшлик" журнали сондан-сонга яшариб, нашрнинг дизайни, шаклий безаклари ва албатта, мазмун-мундарижаси бойиб, сондан-сонга такомиллашиб бораётир. Таъкидлаш жоизки, журнал том маънода ёш ижодкорларнинг изланишларини изчил ёритиб келаяпти. Хусусан, шу йилги учинчи сонида бир гуруҳ ёш шоир ва ёзувчиларнинг машқлари эълон қилинган. Олий Адабиёт курси тингловчиси Маягўзал Чориеванинг "Табиб ва доя", Намоз Эргашевнинг "Англаш" ҳикоялари, Оймомонинг "Чечаклар шивирлар теварагимда", Гули Зебонинг "Кўз ёшларинг Ерга эмас, Аршга оқиб кетгайдир", Улуғбек Асрорнинг "Баҳор абадий...", Собира Бўлдиеванинг "Олам эшигидан кираётган бахт" туркум шеърлари шулар жумласидан.

Адабиётшунос Абдулла Улуғовнинг "Ҳамиша эътибор керак" сарлавҳали мақоласида бугунги китобхонлик, адабиётга муносабат, замонавий қаҳрамон масалалари атрофида баҳс юритилади. Мунаққид Йўлдош Солижоновнинг "Тасвирнинг тиниқлиги" мақоласида таниқли адибларимизнинг йирик жанрдаги асарлари мисолида бадиий тасвир муаммосига доир кузатишлар, таҳлилий хулосалар баён этилган. Тадқиқотчи Марҳабо Қўчқорова эссенинг ўзига хос жиҳатларига доир мулоҳазаларини Ш.Холмирзаев, Э.Самандаров, И.Ғафуров, Ғ.Ҳотамовнинг мазкур жанрдаги асарлари таҳлили асосида очиб беришга ҳаракат қилган ("Комил инсонга интиқлик").

"Х.Дўстмуҳаммад ҳаёт ва ўлим муаммосига шарқ фалсафаси асосида ёндашади. Маълум даражада тасаввуф фалсафасига суянади", деб ёзади тадқиқотчи Гулноза Сатторова "Икки қутб фалсафаси" мақоласида. Унга ёзувчининг "Жимжитхонага йўл" ҳикояси таҳлили мавзу қилиб олинган. Нурбой Абдул Ҳакимнинг "Тийрамоҳда баҳор орзуси" жажжи тадқиқоти Фурқатнинг "Келди баҳор..." деб бошланадиган ғазали таҳлилига бағишланган.

Журналнинг янги сонида шоир Чоршаъмнинг "Элга бир сўз айтмасам бўлмас" туркуми, Исмоил Шомуродовнинг "Икки изқувар" қиссасининг давоми ва яна ёш ижодкорлар Шерзод Абдусамадов, Гулбаҳор Ортиқхўжаева, Акмал Икромовларнинг машқларидан намуналар берилган.

Таниқли шоир Тилак Жўра шеърияти ихлосмандлари "Ёшлик"нинг мазкур сонида унинг қаламига мансуб "Муножоту мансур" достони билан танишадилар. Дарвоқе, достонга ёзган мусўзида Вафо Файзулло таъкидлаганидек, "Муножоту мансур"ни Тилак Жўранинг кўнгил ҳурлиги, ҳақсизликка қарши гўзал исёни туққандир".

БЕҲБУДИЙНИНГ ҚАБРИ ҚАЕРДА?

Муаммо

Ўн тўққизинчи асрнинг иккинчи ярмида мустамлакачилар Туркистонни батамом қўлга киритдилар. Аммо халқнинг катта қисми босқинчиларнинг асл ниятини яхши англаб етмасди. Чунки босқинчилар ўз мақсадларини очиқ-ойдин намоён этмас, гоҳ иттифоқчи кўринишида, гоҳо Ўрта Осиёни Ғарб давлатларидан қўриқлаётган "дўст" сифатида майдонга чиқардилар. Бундай сиёсий маккорликка дастлаб Хива, Қўқон хонлари, ҳаттоки, анча ҳушёр Бухоро амири ҳам ишондилар.

Ана шундай мураккаб вазиятда халқ орасидан чиққан зиёлилар авом халққа бор ҳақиқатни айтишга уриндилар. Босқинчилар эса ерли халқнинг кўзини очаётган маърифат фидойиларини ҳаёт саҳнасидан бутунлай олиб ташлаш режасини туздилар. Маҳмудхўжа Беҳбудий ана шундай мунавварларнинг бири эди.

Туркистон жадидчилик ҳаракатининг раҳнамоси, янги маориф меъмори, олим, драматург, публицист Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг қатл этилиши, унинг қотиллари борасида турли тахминлар мавжуд. Мустақилликка қадар Беҳбудийнинг шахси ва фаолияти деярли ёритилмади ёки атайин турли хил талқин этилди...

Шу муносабат билан бир воқеа эсимга тушади. 1985 йили Қарши шаҳрининг Иқбол кўчасидан чоққина ҳовли сотиб олдик. Қамашидан отам келиб бир ҳафтача меҳмон бўлди. Қўшнимиз Мусахон бувани суҳбатга чақирди. Мусахон бува йигирманчи йиллари Қарши маҳбусхонасида ишлаган экан. Ёши тўқсонларга бориб қолган бўлса-да, кўп воқеалар кечагидек хотирасида эди. Отам у кишига дедилар:

— Бой-қулоқ қилиш кампанияси бошланиб, мол-мулкларимиз тортиб олингач, бу ерлар торлик қилиб қолди. Туяларимни ҳайдаб Тожикистоннинг Қўрғонтепа туманига ўтиб кетдим. У ерда Файзулла Хўжаев билан учрашиб қолдим. Файзулла ака қаердан эканлигимни билиб, "Бизнинг устозимиз Беҳбудийни Қаршида қатл этганлар, аммо қабри ҳамон сир сақланмоқда. Имкони бўлса, Қаршига тушиб, яқинларингиздан суриштирсангиз", деди. Қашқадарё билан Тожикистон ўртасида бориб келувчиларни кузатувчи, ҳимоячи қилиб қўлимга қурол берди. Қаршига жўнадим, танишларни ишга солиб, суриштирдим. Бироқ ҳеч нарсани аниқлаб бўлмади. Файзулла Хўжаевдек раҳбар қизиққан одам ким бўлди экан, деб ўйлардим. Сиз қамоқхонада ишлагансиз, балки, биларсиз?

— Беҳбудий деганлари қатл этилганда биз ўсмир бола бўлганмиз. Айни қама-қамалар даврида Қарши қамоқхонасида ишладим. Биз билан бирга ишлаганлар Беҳбудий Хўжа Абдулазизхон мадрасаси яқинидаги беклик чорбоғида қатл этилиб, шу ернинг ўзида кўмиб, қабри текислаб ташланган, дейишарди. Шаҳидлар бир неча киши бўлган экан. Уларни ўлдирган йигит кейин жинни бўлиб қолганини айтадилар.

Беҳбудий домланинг шогирдлари кўп экан чоғи, тинимсиз қабрини излашган, бироқ тополмаганлар. У кишининг қабри қаердалигини билганлар ҳам, ўлдирилган, дейишади. Қаршига Беҳбудий номи қўйилди, аммо Беҳбудийни тилга олганларни жадидчи деб қамадилар. Қамоқхоналар тиқилиб кетди. Сиёсатга аралашганларни Тошкентга жўнатишарди. Қолганларини тунда олиб чиқиб, эски қалъа ёнида йўқ қилардилар...

Бугунги кун зиёлилари истиқлол фидойиларининг фаолиятларига доир манбаларни излаяптилар. Кўп манбалар изсиз йўқолган. Ёки воқеа-ҳодисалар тескари талқин этилган. Шундай бўлишига қарамай, халқ ҳофизасига таянган ҳолда изланишлар давом этмоқда. Кунларнинг бирида "Олтин мерос" хайрия жамғармаси Нишон тумани бўлимининг бошлиғи Пўлат Хидиров бир суҳбатни хотирлаб қолди.

— 1967 йил эди, чамамда, отам билан қўшнимиз Ҳусайинов бобо гурунглашиб ўтирган экан. Маҳмудхўжа Беҳбудий ҳақида гап кетди. Қўшнимиз қартайиб қолган, ғассолларнинг пири эди. У киши, 1919 йилнинг март ёки апрел ойларининг охири эди, дея эслади. Қарши беги Тоғайбекнинг миршаби руҳий касал бўлиб, ҳузурига келгани, у йигит Беҳбудийнинг қатли вақтида ҳовлиқиб қолганидан болтаси қўлидан чиқиб кетгани, амаллаб бошини олгани, шу кундан буён кўзида уйқу йўқлигини гапириб берганини айтди. Суҳбатни эшитиб, мен ҳам қизиқиб қолдим. Чунки Беҳбудий ким эканини билишни истардим. Қатлда қатнашган миршаб йигит Беҳбудий ва дўстларининг қабрларини текислаб, устига йўнғичқа уруғи сепганларини айтибди. Шунда ғассол: бу мусулмоннинг иши эмас, қандай бўлмасин қабрга белги қўйиб, Қуръон тилавот қилиб келасан, шундан сўнг у одам сени безовта қилмайди, дебди. Миршаб уч чоршанба даволаниб, ўзи кўмган икки қабрнинг устига тупроқ уйиб, белги қўйиб келганини айтган экан. Мен гапга аралашиб, ўша жойнинг қаердалигини сўраганимда Хўжа Абдулазизхон мадрасаси деворининг ортидаги иккита тутнинг тагидалигини айтди. Ўша пайтлари ғайратли журналистман, қўшнимиз айтган жойни бориб кўрдим, ҳақиқатан ҳам иккита қабр қаровсиз ётарди. У кишининг суҳбатидан кейин радиода Беҳбудий ва унинг қабри тўғрисида каттагина эшиттириш бердим, бироқ бунга ҳеч ким эътибор қилмади. Ҳақиқатан ҳам Ҳусайинов бобо айтган воқеалар бўлган экан...

1909 йили Хўжа Абдулазизхон томонидан қурилган мадрасага Қарши беклигининг чорбоғи туташиб кетган. Маҳмудхўжа Беҳбудий шу чорбоғда сўроқ қилинган, пинҳона шу ерда Аҳмад афанди билан 4 кишининг ўзларига қабр қаздириб, қатл этилган. Бу воқеаларни кимлардандир эшитган кишилар 1980-йиллари зиёратга келганлар. Ҳозирги кунда Хўжа Абдулазизхон мадрасасида вилоят ўлкани ўрганиш музейи жойлашган. Музей ходимларидан Муҳтарам опа бир қария киши келиб, ўзини 1-мактабнинг тарих ўқитувчиси, деб таништиргани, музей девори ортидаги икки тут тагида Беҳбудий ва унинг маслакдошлари кўмилганини айтиб, жойларини кўрсатиб, бу гаплар омонат эканини айтиб қаровсизликда ётган қабрлар устида дуои фотиҳа қилиб кетганини сўзлаб берди...

Вилоятда кўпгина қатағон-қирғин қурбонлари, шу жумладан, Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг фаолиятини ўрганиш, қабрини излаб топиш борасида баъзи ишлар олиб борилди. Жумладан, таниқли олимлар — Бегали Қосимов, Поён Равшанов, устозларимиз — Самар Нуров, Чори Ҳамро, вилоят ўлкани ўрганиш музейининг директори Солижон Пўлатовнинг саъй-ҳаракатлари диққатга сазовор.

Урушдан кейинги йилларда бекликнинг чорбоғи ёнидан шоир, маорифчи Чори Ҳамро ҳовли олганди. У киши мадраса, чорбоғнинг атрофида кўплаб қабрлар чиққач, одам суякларини йиғиштириб, Эшон шаҳид қабристонига олиб бориб кўмгани, аммо шоир Беҳбудийнинг қабри деворга яқин жойда бўлиб, бузилмаганини айтган эди.

Бу ҳақда драматург Солижон Пўлатов "Насаф" газетасида (2000 йил) шундай ёзади: "Мен Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг қатлига доир маълумотларни кўздан кечирдим, қариялар билан суҳбатлашдим. Шу нарсаларга амин бўлдимки, улар яширин ҳолда атрофи қалин деворлар билан ўралган хилват чорбоғда ўлдирилиб, сўнг мадраса девори яқинидаги тут дарахти ёнига кўмилган. Бу қабрлар 1950-йилларгача мавжуд бўлгани, кейинчалик бошқа жойга кўчирилгани, қаердалиги номаълумлигини сўзлаб беришди, жойини кўрсатишди, ҳозир бу тут сақланиб қолмаган. (Ҳозирги "Умид" болалар боғчаси дарвозасига яқин жойда бўлган.)"

Беҳбудий ҳазратларининг ҳаёти ҳақида устозимиз таниқли ёзувчи Самар Нуров билан ҳам суҳбатлашдим. У киши шундай деди:

— Балки, Хўжа Абдулазизхон мадрасаси девори тагидаги тутнинг ёнидаги қабрлар у киши ва дўстлариникидир. Аммо, яна бир нарсани таъкидлашни истардим, бошимизда етмиш йил қилич ўйнатган сиёсатдонлар ўз ортларини тозалаб кетишни ҳам билганлар. Балки, Қарши шаҳридаги болалар боғига тўртта қабр кўчирилган эди, шулар жадид боболаримизники бўлиши мумкин. Чунки ўттизинчи йиллари шаҳид бўлганларнинг қабрларини шу ерга кўчириб келтириш урфга айланган. Аммо у киши буюк зот бўлган, Амирни қоралаш учун ҳам, жадидларни қатағон қилишда ҳам Беҳбудийнинг улуғлиги қўл келган. Беҳбудийни Амир ўлдиртирди, деб халқни чалғитганлар, шогирдлари сифатида зиёли қатламлар йўқ қилинган. Шунинг учун ҳам қотиллик, унинг қабри пинҳона сақланган...

Умид қиламизки, олимларимиз бу борадаги изланишларини давом эттирадилар.

Шарофат АШУРОВА

Қарши

ТАҲРИРИЯТДАН:

Инсон ёруғ оламга ҳур бўлиб, тенг бўлиб келади. Ҳар бир одам бу дунёда бахтли бўлиб яшашга ҳақлидир. Бироқ бахтли ҳаётга ўз-ўзича эришиш ғоят мушкул. Бунинг учун курашмоқ, жонни фидо қилмоқ керак! Чунки ҳақ олинур, берилмас! — мунаввар боболаримиз бизга шуни васият қилганлар. Улуғ маърифатпарвар Маҳмудхўжа Беҳбудий ва ҳаммаслаклари ана шу эътиқодда бўлганлар, ана шу буюк эътиқод йўлида жон фидо қилганлар.

Истиқлол йиллари жадид боболаримизнинг қайта туғилиш йиллари бўлди, десак янглишмаймиз. Халқимизнинг бу асл фарзандларининг табаррук номлари қайта тикланди, уларнинг асарлари эълон қилинди, фаолиятлари тадқиқ этилди. Бу савобли ишлар изчил давом қилдирилмоқда. Бироқ тарихимизнинг — мард боболаримиз ҳаёти ва фаолиятининг номаълум саҳифалари ҳали кўп. Жумладан, Маҳмудхўжа Беҳбудий ҳаётини тўлиқ ўрганиб бўлдик, дея олмаймиз. Масалан, бу инсон ва унинг сафдошларининг сўнгги макони қаердалиги бугунгача аниқланмаган. Қашқадарёлик адиба Шарофат Ашурова мақоласида бу ҳақда анча қизиқарли мулоҳазалар айтилган. Хўш, Беҳбудийнинг қабри қаерда? Бу улкан ва ҳақли саволга беҳбудийшунослар, тиббий экспертиза ходимлари, антрополог ва бошқа мутахассислардан иборат нуфузли экспедициягина аниқ жавобни бериши мумкин, деб ўйлаймиз. Ахир, минг йиллар бурун яшаб ўтган Абу Абдулла Рудакий қабрини устод Беҳбудийнинг шогирди Айний домла раҳбарлик қилган илмий экспедиция аниқлаб берган эди-ку!..

Иншооллоҳ, улуғ устозимиз Беҳбудийнинг қабри албатта топилажак!

КЎНГИЛ ҲАМОН ЎША-ЎША...

Пўлат МЎМИН

Умри бўйи қаримаган,
Кўнгил ҳамон ўша-ўша.
Қувончу ғам аримаган,
Кўнгил ҳамон ўша-ўша.

Кўпдай унинг ёзиқлари,
Яхшиликдир озиқлари,
Бу оламнинг ишларига
Кўнгил ҳайрон, ўша-ўша.

Ташвишларин ичга ютган,
Эзгуликни тун-кун кутган,
Ноҳақликни кўрганида
Кўнгил вайрон, ўша-ўша.

Кўп зериккан нолишлардан,
Ором олган хонишлардан,
Шукроналар айтиб юрган
Кўнгил хушхон, ўша-ўша.

Ўзлигига молик ўзи,
Арзи-ҳолин айтар кўзи.
Алангаси ўчмаган ҳеч —
Кўнгил шодон, ўша-ўша.

Гоҳ панд берган ишонгани,
Мудом оздай қувонгани.
Ўзиндай дўст тополмасдан
Кўнгил сайрон, ўша-ўша.

Куладурғон, йиғлайдурғон,
Баъзинда қил сиғмайдурғон,
Мўмин бўлиб яшаётгон
Кўнгил ҳамон ўша-ўша.

* * *

Кўз ўнгимда бир қаламқош айланар-ей,
Висолинда хаёл уйқош айланар-ей.

Билолмайман, сиғмагандай ўз-ўзимга
Қувончимдан кўзимда ёш айланар-ей.

Гўзалликнинг оламинда кўз-кўз бўлиб,
Жононамас, балки қуёш айланар-ей.

Бундай маҳваш санамларнинг атрофинда
Бир мен эмас, бир неча бош айланар-ей.

Эҳтиёт бўл, Мўмин эрсанг, гўзаллардан
Бошинг узра эҳтимол тош айланар-ей...

МАЛАК ЎЙНАР

Давра ичра дилни ўртаб малак ўйнар,
Ишвасидан кўзлар ёниб, юрак ўйнар,

Қаранг, бир он жим қолар ул, ним кулар ул,
Ўшанда ҳам икки илон — билак ўйнар.

Чаманзордан гул тергандай аста-аста,
Йўлларинда ҳавас қилиб чечак ўйнар.

Айлангани гоҳ бошларни айлантирар,
Юлдуз тўла кенг осмон-фалак ўйнар.

Раққосанинг санъатига боқиб, Мўмин,
Бўлиб қолди бир умрга юрак ўйнар...

* * *

Эй, кўзим, сен ҳадеб ҳар ёнга боқурсан,
Гулга ҳам қарамай жононга боқурсан.

Ё бахтинг — тақдиринг ҳадями айлаган —
Кўз узмай туҳфаи эҳсонга боқурсан.

Жамоли батамом этдими сени ром?
Безовта кўринган жайронга боқурсан.

Ошуфта дилингга бергали ё ором —
Танимайин ул кўзи мужгонга боқурсан.

Не кўрсанг ошиқма, сароб ҳам ялтирар,
Билиб қўй кимгаю —қаёнга боқурсан?

Ҳамиша одобнинг йўлин тут, эй, кўзим,
Ўзинг-ку ҳайронсан, ҳайронга боқурсан.

Эй, Мўмин, топмасанг жонона кўнглини,
Бу ҳолда, эй, кўзим, осмонга боқурсан.

* * *

Андалиб қуйлар гулу гулзорни деб,
Мен яшарман орзуда ул ёрни деб.

Тўлғонурман гоҳ висол оғушида,
Кун санайман ҳажрида дилдорни деб.

Зорлигимни ёр мабодо пайқаса,
Эсга олса мен каби бир зорни деб.

Севганим хуммориман, иқрориман,
Келса шояд бир сафар иқрорни деб.

Бевафолар домига тушганми ё?
Не сабаб, келмас вафоси борни деб.

Ул кўринмай кетди, Мўмин, воажаб,
Кетдими дунёси кўпни — борни деб!

* * *

Муҳаббат кўп қизиқ: бахт бўлиб кўрингай,
Ошиқу маъшуққа тахт бўлиб кўрингай.

Муҳаббат кўп қизиқ: борми ҳеч қуймаган?
Қандайин одам у юракдан туймаган?

Муҳаббат кўп қизиқ: у сени аллалар,
Ўтларга ташлайди баъзи-бир паллалар.

Бахш этар матонат, етказар ёрингга,
Кўндирар анчайин йўғингга-борингга.

Муҳаббат кўп қизиқ: бахт улар бахтингга,
Ўтказиб қўяди орзуда тахтингга.

Ёғдирар бошингга маломат-таъналар,
Таъналар азобин ошиқлар тан олар.

Муҳаббат кўп қизиқ: излайсан, толасан,
Қошингга келганин билмасдан қоласан.

Ҳар куни ҳар кимга ҳаводай керакдир,
Ҳақиқий муҳаббат не учун сийракдир?

Муҳаббат кўп қизиқ: бўйсунмас, тўхтамас,
Ҳайронман, бирига бири ҳеч ўхшамас?

Шоирлар дўндириб битмаган китоб у,
Сеҳрли офтоб у, юракдан хитоб у.

Муҳаббат холимас гоҳида хатодан,
Бу хато бошланган ё Одам Атодан.

Муҳаббат кўп қизиқ: йўқ асос, қонуни,
Қалбингдан излагин Мўминдай сен уни.

* * *

Яхшилар қилган иш андозадир,
Эл аро таърифлари овозадир.

Комил инсон рангидан билса бўлур,
Қайси кўнгил покиза — топ-тозадир.

Корчалонлар оғзига тутсанг қулоқ,
Ланг очилган қулфи йўқ дарвозадир.

Ношукурлар даврасида, воажаб,
Ноласидан тезда кўнгил озадир.

Кўп ҳасадгўйлар юрар, ранги заҳил,
Шул йўсинда ўз ичин еб озадир.

Яхши дўстлар қамти келса ҳар қачон,
Бир-бирига ўз қулочин ёзадир.

Аҳли солиҳ ёнига борсанг, Мўмин,
Сенга роҳат бахш этиб, дил ёзадир.

СУБҲИДАМ НУРИДА ЧЎМИЛАР ЖУФТ ГУЛ

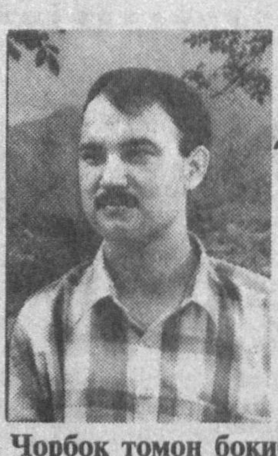

Юсуфжон ҲАМИДОВ

Чорбоқ томон боқиб ўтдим, оқ олма,
Ўнг юзига нигоҳ тушган, ё холма?
Қарашлари айтур: — Йўлингдан қолма!
Боғбони зўр, бўйлаб бўлмас боғига,
Бўйлар етмас муҳаббатнинг дорига.

Осмонларга бўйлаб ўтдим кўзимни,
Янтоқларга сўйлаб ўтдим сўзимни.
Майхонага бойлаб ўтдим ўзимни,
Дунё тўла ошиқларнинг зорига,
Бўйлар етмас муҳаббатнинг дорига.

Соғлар кира олмас, ажаб, бу ёна,
Гадолари суҳбат қурур шоҳона.
Деманг асти бу эртак, ё афсона,
Афсонасиз ким етолгай ёрига,
Бўйлар етмас муҳаббатнинг дорига.

Минг йилларки, ўзгармас бу сабоғи,
Ўқлар отиб тугамайди садоғи.
Ғавғоларин кўринмайди адоғи,
Бунча мағрур — эгилмайди ҳорига,
Бўйлар етмас муҳаббатнинг дорига.

Бурғу чалиб чорлади оҳанг, дунё,
Ул кўзлардан отилар харсанг, дунё.
Бир мен кетиб, тугамас бу "жанг", дунё!
Фидолар кўп, қўл чўзар сиртмоғига,
Бўйлар етмас муҳаббатнинг дорига.

* * *

Чинор эдим...
Минг йил кутдим,
Мағрур қаддим букилди.
Минглаб кўзим хазон бўлиб,
Йўлларингга тўкилди.

Кўҳна дардим йиғлаб айтдим,
Осмон кўксин пичоқлаб.
Йўқ, сен сари кетолмадим,
Илдизимни қучоқлаб.

Ғув-ғув эсган шамолларми —
Қўлларимдан тортқилар.
Чирт узилган япроқларим
Сен тарафга чопқилар.

...Наҳот, ёрим, сен-да дарахт,
Йўлга бағринг тўшайсан.
Муҳаббатдан беҳол, карахт,
Мажнунтолга ўхшайсан.

Шу ғам ила, аёз чоғи
Кўксим захга беладим.
Қўлим чўзиб кўкка, танҳо
Сенга баҳор тиладим...

II

Баҳор кезмиш... Руҳда туғён,
Манзил чорлар яроқлаб.
Мен осмонга кетаяпман,
Фақат сени сўроқлаб...

III

Умрим кузи келмай туриб,
Етмай кўкка сафарим,
Минг бир гапни тобут қилиб,
Келтирди шум хабаринг.

Беҳол синдим... жон ўрнида
Учар сўнгги сўзларим:
Кўрмай хазон бўлганингни
Хазон бўлсин кўзларим...

* * *

"Ажойиб кунларнинг бирида
Уйғониб кетаман уйқудан".*
Дераза тагида бир жуфт гул
Чўмилар субҳидам нурида.

Кўнгилда кўз очар шум севги
Нургами уйланмоқ қасдида.
Ғалаён бошлайди бир нима
Шунда чап кўксимнинг остида.

Майсага босасан юзингни,
Наҳот, шу гулга ҳам инмайсан —
Қуёшга термулиб беармон
Шамолни қучганча синмайсан.

Сўнг тортиқ этасан измингни
Алмашиб қушларнинг исмига.
Учмоққа шайланган, эй, одам,
Сиғмайсан қалдирғоч жисмига.

Булутга отасан ўзингни
Елларга масхара бўлибон,
Ёмғирлар ҳўл қилар юзингни,
Қулайсан заминга беимкон.

Ҳайратдан ёрилган кўксингни
Тинч қўяр ахийри зағизғон:
Уйғониб уйқудан бир куни
Топмайсан ўзингдан ҳеч нишон.

Ажойиб кунларнинг бирида
Япроқлар шивирлар субҳидам:
— Нур ичра кетяпти, ҳов, қаранг,
Ўзини унутган бир одам.

* — Ш.Раҳмон сатри

Дунё — кенг...

КУЗАТИЛАЁТГАН АСТЕРОИД

Жаҳон ахборот агентликлари бир совуқ хабарни маълум қилди: 2019 йил 1 феврал куни Ер куррасини астероид (Қуёш системасининг Марс ва Юпитер ўрталиғидаги айланадиган кичик планеталар) билан тўқнашуви хавфи пайдо бўлади. BBC News агентлигининг маълумотига кўра, астероиднинг эни икки километрдан ортиқ.

NT7 деб номланган бу самовий жисм дастлаб астрономлар томонидан 2002 йил 5 июл куни кузатилган. Ердаги ўлчовлар бўйича ҳисоблаганда, астероиднинг тезлиги, олимларнинг илк хулосаларича, секундига йигирма саккиз километрни ташкил этаркан. Бундай шиддат билан келиб урилганда, астероид планетамиздаги қитъалардан бирини йўқ қилиб юбориши мумкин экан.

Айни пайтда Ер юзидаги икки юзтача обсерватория бу хатарли тилсимни муттасил кузатиб турибди. Хавфли астероидни топган олимлар бу самовий жисмнинг аниқ орбитасини мукаммал ҳисоблаб чиқиш учун уни кузатаётган обсерваториялар сонини оширишга даъват этишмоқда. Биз астероидларни кузатиш тарихимизда NT 7 астероиди каби Ерга жуда катта хавф солган бошқа бир самовий жисмга дуч келмаган эдик, дейди британиялик астроном Бенни Пейзер.

КУЛРАНГ ОФАТ

Маълумотларга кўра, ер юзидаги каламушлар сони одамлар сонидан икки баравар кўп экан. Тарихда бу кемирувчилар етказган даҳшатли офатлар ҳали инсоният хотирасидан кўтарилгани йўқ.

Ўрта асрларда каламушлар худди вабо каби бутун бир ҳудудларга мислсиз зиёнзаҳмат етказган. Хусусан, 1347 йили улар Европани тамоман босиб олган. Бу даҳшатли воқеа Каспий ҳудудида рўй берган зилзиладан кейин юзага келган. Зилзила сабаб бўлиб, сон-саноқсиз кемирувчилар Ғарбга ёпирилиб, йўл-йўлакай экин майдонлари-ю, дон-дун омборларини яксон қилиб кетган. Каламушларга қарши курашга бутун бир қитъа оёққа туриб, уларни турли воситалар билан қиришга киришган.

Шуни айтиш жоизки, каламушлар ўта яшовчан, жуда кўп ва тез кўпайиб кетадиган жониворлар хилидан. Уларнинг тиши пўлатдан-да қаттиқ бўлиб, ҳатто бетонни тешишга қодир. Боз устига, улар икки метрга сакраш, сувда узоқ вақт тўхтовсиз сузиш қобилиятига эга. Биологик ёшига кўра, каламушлар одамдан йигирма беш баравар катта, яъни улар эллик миллион йилдан бери мавжуд.

Каламушларнинг зеҳни кўпдан мутахассисларни ҳайратга солиб келарди. Ҳозирги пайтда АҚШ мудофаа вазирлиги уларнинг "хизмати"дан фойдаланиш ниятида. Америкалик тадқиқотчилар каламушларни машқ қилдириш усулларини топишди ва бу машқлар такомилига етканда каламушлар наркотик ҳамда портловчи моддаларни қидириб топишда қўл келади.

"Nature" илмий журналининг ёзишича, Дрексел университети ходимлари бешта лаборатория кемирувчиларини машқ қилдириб, уларни "масофадан туриб бошқариш"га эришганлар.

ҲОЛВА ДЕГАН БИЛАН...

Яқин-орада жаҳонда шоколад тақчиллиги сезилиши мумкин. Бундай ноқулайлик, хабарларга қараганда, жаҳон бозорида какао савдосида йўл қўйилаётган қинғирликлар боисидан юзага келиши кутилмоқда.

Гап шундаки, бир номаълум жисмоний шахс Лондон биржасидан икки юз минг тонна какао маҳсулотини етказиб беришга доир шартномаларни сотиб олган. Натижада, жаҳонда ишлаб чиқариладиган какао ва, демак, шоколаднинг қарийб етти фоизи бир одамнинг қўлида бўлади.

Айни пайтда бу номаълум инвесторнинг кимлигини аниқлашга ҳаракат қилинаётир. Мақсад — унинг нима ниятда бунча хом ашёни қўлга киритишга уринаётганини билиш. Мана шу хабарнинг тарқалиб кетиши оқибатида ҳозирдаёқ какао маҳсулотининг баҳоси кейинги ўн беш йилдагидан бир неча бараварга ошиб кетди.

ЭНГ ҚАДИМГИ ШОҲ

Ҳозиргача Европага шоҳмот Шаркдан XII асрда кириб келган, деб ҳисобланарди. Энг сўнгги маълумотлар бу эътирофнинг нисбийлигини кўрсатади.

Маълум бўлишича, Кўҳна қитъа аҳолиси бу қадимий ўйин билан VI асрдаёқ таниш бўлган экан. Британиялик археологлар ана шундай хулосага келишди. Кўҳна Бобил шаҳри — Бутринтда (ҳозирги Албания ҳудуди) олиб борилган қазишмалар чоғида улар шоҳмот донаси — фил суягидан ясалган шоҳ ёки руҳни топишга муваффақ бўлишди. Ана шу топилдиқ Европага шоҳмот ўйинининг кириб келган вақтини қарийб олти асрга "қаритди".

Янги томоша

АНДЕРСЕН КАМАЛАГИ

Камалакка назар ташлаб, беихтиёр мўъжизага ишона бошлайсан. Зеро, камалакни ушлаб кўриш, таъқиқлаш, ўзиники қилиб олиш мумкин эмас. Лекин ундан ҳайратланиш мумкин. Машҳур эртакчи Андерсен ҳам шундай. Оддийлик негизида мураккаблик топади, оддий ҳақиқат тубидаги доноликни очади. Унинг асарлари кишиларни ҳайратга солади. Шунинг учун ҳам жаҳон театрлари Андерсен ижодига такрор ва такрор мурожаат қиладилар. Республика қўғирчоқ театрининг янги спектакли ҳам "Яна Андерсен..." деб номланади. "Гугурт сотувчи қизча" эртаги асосида яратилган шеърий асар муаллифи ва саҳналаштирувчи режиссёри Динора Йўлдошева. Андерсеннинг мазкур эртаги жуда кўп талқинларга сабаб бўлган. Чунки образ тарихида мўъжизали, сирли, сеҳрли, ўзига ром қилувчи ғаройибот бор. "Гугурт сотувчи қизча" эртагини саҳнага ёки кино экранига олиб чиқувчи ҳар бир ижодкор уни ўзича таърифлашга, мағзини чақишга интилади.

Мазкур спектаклда Андерсеннинг бу эртаги ҳимоясиз, таъсирчан болалик дунёсини сақлаб қолиш учун кураш тарихи сифатида талқин қилинади...

Драматик ҳаракат аста-секин томошабинларни ўзига жалб этиб боради. Янги йил кирмоқда. Саҳнанинг икки четига икки қаватли, томлари қия уйлар ўрнатилган. Уйларнинг ойналари ёруғ. Асосий воқеалар уйлар орасидаги кўчада содир бўлади. Қоронғулик, совуқ ва байрамона бесаранжомликда совқотган сотувчи қизча билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Унинг гугуртларини сотиб олиш ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келмайди. Ҳамма иссиқ уйга, тирикчилик ташвишларидан байрам қучоғига шошади. Оёқ остидаги қор ва эшикларнинг ғирчиллаши, қор парчаларининг учиши, йўловчиларнинг кўринар-кўринмас сиймолари, кўча чироқларининг милтиллаб туриши, қувноқ кучукча ўйнаши, чинакам қиш манзараси... Ҳаммаси оддий, таниш, лекин барибир, кишини ҳайратга солади. Чунки энди юқоридаги маъюслик ўрнини янги ҳаракат жараёнлари эгаллайди. Кўз ўнгимизда камбағал қизча сеҳргарга айланади. У гугуртларни ёқиб ўз оламини яратади. Унинг хаёл саҳнасида мўъжизалар содир бўлади. Гугурт нурида Қизча (В. Юсупова, Н.Устюгина ижро этишади) Қор одамчаси (бир пайтнинг ўзида Э. Лебединская, Н. Киселева ижро этишади) билан қувониб суҳбат қуради, Ғоз (Ю. Шибков, П. Бацких,З. Абдураҳмонова) билан ҳазиллашади, Печка (Г. Хорошавцева) билан рақсга тушади ва арча атрофида ўйнайди, учади ҳам...

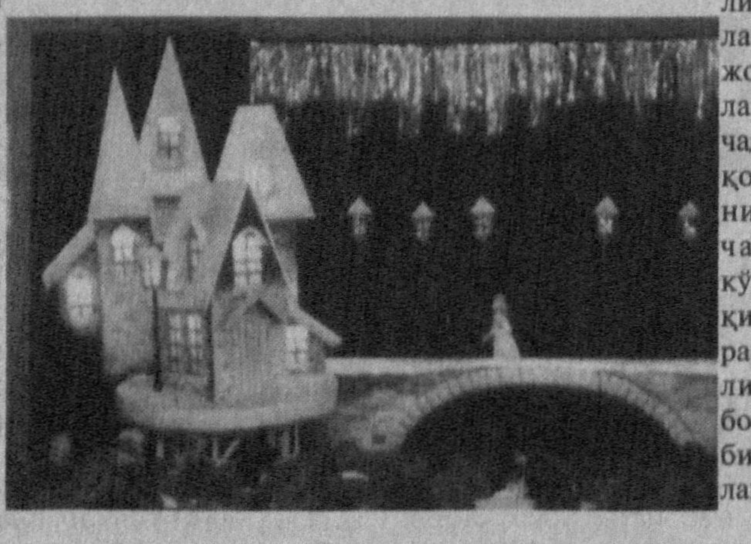

Бош рол ижрочиси Венера Юсупова ўз қаҳрамонининг ички дунёсини шундай очиб берадики, жажжи томошабинлар кичкина гугурт сотувчиси билан бирга қувонишади. Венера Юсупованинг овози, хушчақчақ кулишлари, афсусланишлари нафақат болаларни, балки улар билан келган ота-оналарни ҳам ҳаяжонлантиради...

Ҳар бир қаҳрамон характери трагикомик жанрга мос. Улар илтифотли, таъсирли, улар болалар қалбидан аллақачон ўрин олган ва уларнинг таниш дўстлари ...

Гугуртлар тугайди. Хаёлий чироқлар ўчиб, шафқатсиз воқелик ўз ҳукмини ўтказа бошлагач, ҳаммаси ғойиб бўлади. Сеҳргар қизча ана шу ғойиб бўлишликка қарши курашади. Мўъжизанинг давоми шундаки, қизча фазога учиш учун ўзида куч топади. Охирги парвозида қизчанинг дўстлари унга ҳамроҳ бўлишади. Қизча энди ёлғиз эмас. Спектакл хотимасида дўстлик, бирлик ғояси катта куч сифатида кўрсатилган.

Композитор Алишер Икромов спектаклга жуда ажойиб, лирик куйлар яратган. Режиссёр Д. Йўлдошева бошчилигида қўғирчоқбозлар қаҳрамонларни жонлантирар эканлар, энг аввало қизчадаги дўстлар мулоқотига чанқоқликни, унинг хушчақчақ характерини кўрсатишга ҳаракат қиладилар. Хаёлпараст бу қизча яхшиликка ишонади ва болаларни ҳам умид билан яшашга чорлайди...

Айтишларича, Данияда энг чиройли нарса деб камалакни тушунишади. Балки шундай камалакдан ҳайратланиш ҳисси бир пайтлар етим, камбағал бўлган Ганс Христианни улуғ ёзувчи қилиб камолга етказгандир. Ҳар ҳолда, қўғирчоқ театри жамоасининг мазкур спектакли бизга Андерсен камалагини яна бир бор эслатди.

Юрий АЛЕКСАНДРОВ,
театршунос

МИРМУҲСИН,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

НОНИМИЗ БУТУН

Қатралар

ХИРМОНГА БАРАКА!

Аъзамат ғаллакорларимиз бу йил мислсиз сара дон ҳосилини етиштирдилар, четдан буғдой сотиб олмаймиз, нонимиз бутун! Бу қувонч замирида қанча меҳнату матонат бор...

Хирмонга барака, азизлар!

Гарчи мамлакатимиз атрофи Англия, Япониядек океанлар билан ўралган бўлмаса-да, она заминимизни ҳеч бир ерга қиёс этолмайман, у ғоятда бой, саховатпешадир. Менинг кўзим билан кўрсинлар уни! Улуғ олим Ал-Берунийнинг "Сайдана" китобида, "Бобурнома"да, неча аср кейин Менделеев жадвалида кўрсатилган барча бебаҳо бойликлар, элементлар... ўзбек заминида мужассамдир, унинг саховатли яратилгани бизнинг бахтимиз.

Пахтакорларимиз ҳам бу йил катта ҳосил яратганликларини кўриб турибмиз, иншоолло, бу соҳада ҳам ғалаба узоқ эмас.

Хирмонга барака, деймиз, албатта!

ВАТАН ХИЗМАТИДА

Ватанни шод этмоқ учун баъзан ношод бўлмоқлик ҳам бор — ўзликдан кечиб, фидоий меҳнат қиласан, ҳасадгўйларга қарши жангга кирасан, уйқусиз тунларни ўтказасан... Булар ҳаётда бор нарса. Қалб қўримизни азиз Ватанга бахшида этарканмиз, бу — ёруғ дунёга келиб беиз кетмаслик демакдир. Бу пўрсилдоқ қизил гаплар эмас, кексалар орқада қолган меҳнат йўлларига боқиб, бугунимиз жамолидан жаннатий ҳузур қиладилар. Озод Ватан учун хизмат қилмоқлик ҳамма нарсадан улуғ, ҳамма нарсадан муқаддас!

КУЛОЛЛАР

Барча касблар мўътабар, лекин кулолларнинг фазилати бошқача. Улар Одам Ато замонидан бизнинг давргача хизмат қилмоқдалар. Ер қатламлари аро топилган беқиёс ёдгорликлар, ложуворд нақшлардан биз мозийни биламиз, ҳа, компютер, космос даврида ҳам кулоллар санъати бизга ёрдамга келмоқда, чунки кулол буюмлар тупроқдан ясалган. Инсон ҳам тупроқдан яралгандир ва тупроққа боради.

Ота касбим билан фахр этаман!

ШАЙХ САЪДИЙ ЎГИТИ

Фикр қилувчи инсон узоқ яшайди. Буюк шоир Муслиҳиддин Шайх Саъдий бир юз ўн ёшга кириб, бу даъвони исботлаганлар. У зот ёзганлар: "Пистак бемағиз агар лаб во кунед расво шавад"... Яъни бемағиз писта оғиз очса расво бўлади...

Мактаб болалари дафтарлари муқовасига ярим яланғоч аёллар сувратию обрўталаб ёш ва ғўр хонандалар ўз суратларини бостириб чиқаришлари, шу йўл билан машҳур бўламан демоқликлари коъфар хато! Маҳорат ўз қудратини кўрсатгани маъқул эмасми!?

ШИКОЯТ ХАТИ

Шўро даврида идораларга шикоят хати ёзиш авж олиб кетган эди. Юмалоқ хат ёзмоқлик ундан ҳам ўтиб кетган. Суннат қилинган уч яшар неварамнинг бир аъзоси сал-пал шишиб, оғригани сабабли сонини дўппи билан ёпиб иштон кийгизган эдик. Диққат бўлган невара бобоси ёнига келиб дўқ урди:

— Бобо! Уштингиздан Крушчевга ёзаман!!!

— Нега ёзасан, ўғлим?

— Буни... сиз кестирдингиз!

— Майли ёзақол, болам, устимдан шикоят ёзмаган энди сен қолувдинг, асалим! Сенинг булбулчангга ҳам Хрушчев аралашади...

ЮТИМИ ҚИЙИНРОҚ ГАП

Хуш овоз хонанданинг куйлари жонга роҳат,
Сен қандай хонандасан,жим турсанг жонга роҳат.
САЪДИЙ

Чучвара емоқдан мақсад хамир эмас, гўшт ейиш деган эди Айний домла. Баъзи санъаткорлар ашула қолиб, насиҳатомуз гаплар қиладилар, нутқбозлик... Сен ҳофизмисан, ҳофиз бўл, буюк Мулла Тўйчи ҳофиздан, тенгсиз санъаткор Таваккал Қодир ўғлидан, катта истеъдод эгаси Ҳасан Ражабийдан ибрат ол, улар ҳеч қачон нутқбозлик қилмаганлар.

МАНЗАРА

Сайёҳ сифатида хорижда бўлганимда бир манзарага кўзим тушган, мана, йигирма йилдан буён ёддан чиқмайди. Гўзал ойнавон, ғиштин бино. Бу хусусий дўкон. Унинг ичидаги залларда кўргазмаларга шода-шода дуру марваридлар, олтин занжирлар, минг хил тилло тақинчоғу буюмлар, бриллиант сирғалар, узуклар, билакузуклар уйиб ташланган.

Шу бинонинг муздек мармар пойдевори остида томирлари ўйнаб кетган, юпун кийинган орқ бир гадо хотин қўл чўзиб садақа сўрайди. У оч ва интизор ўтирибди. Кулбасида қолган майда болалари ҳам кўз олдимга келди.Хунук манзара эди.

АФАНДИ ВА ДАЛЛОЛ

Насриддин Афанди бўрдоқи қўйини сотгани мол бозорига борди. Даллолларни аралаштирмай қўйимни сотаману кетаман, деди. Аммо кечгача турди, ҳеч ким қўйга харидор бўлмади. Охири бир қассоб келиб, жуда арзон баҳо айтдию олмай кетди.

— Даллолсиз мол сотиб бўлмайдими!? Нега менинг қўйимни сотиб олмайсизлар? — деди тутақиб Насриддин Афанди ўша харидор қассобга.

— Қўйингизнинг кўзида оқи бор экан, олмаймиз, — деди қассоб.

— Нима, қўйимга газета ўқитасизми? Кўзида оқи бўлса бордир! — деди Афанди қассобга.

Дарвоқе, даллолларсиз ҳам бозор қилмоқ мумкинми?! Токи турли тўловлар шунга ўхшаган кимсалар, текинхўрлар чўнтагига тушиб кетмасин.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 133-49-93; 136-56-56
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Наср ва назм бўлими: 136-56-50

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи
Мурод АБДУЛЛАЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Маҳмуд САЪДИЙ
Саҳифаловчи — Илҳом ЖУМАНОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г— 770. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Тиражи—6365.